

Krzeptowska, Izabela

Koleje życia Emila Godlewskiego sen. (1847-1930) - pioniera polskiej fizjologii roślin

Analecta 13/1-2(25-26), 241-302

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Izabela Krzeptowska
Muzeum Botaniczne
i Pracownia Historii Botaniki
im. J. Dyakowskiej
Uniwersytet Jagielloński

KOLEJE ŻYCIA EMILA GODLEWSKIEGO SEN. (1847–1930) – PIONIERA POLSKIEJ FIZJOLOGII ROŚLIN

Emil Godlewski sen.¹ (1847–1930) należy do grona botaników, którzy wnieśli ogromny wkład w rozwój fizjologii roślin. Wiele z jego prac uważa się za klasyczne, gdyż dotyczą podstawowych zagadnień współczesnej wiedzy. Był pierwszym na ziemiach polskich docentem fizjologii roślin. Duże zasługi położył również w zakresie naukowego rolnictwa. Jego działalność jako popularyzatora wiedzy naukowej przysłużyła się podnoszeniu świadomości wśród ludzi zajmujących się pracą na roli. Wpływała na ich pozytywny stosunek do przyrody, uczyła właściwego korzystania z nawozów.

Przedstawione poniżej koleje życia E. Godlewskiego sen., są wynikiem studiowania dokumentów archiwalnych z Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, a także opierają się na wielu publikacjach, które są dostępne w Bibliotece Jagiellońskiej oraz Bibliotece Akademii Rolniczej w Krakowie. Okres dublański został opracowany na podstawie wiadomości z „Roczników Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”. Zawarte tam informacje spisywane były na bieżąco i odnosiły się do aktualnych wydarzeń, stąd można je traktować jako ważny materiał źródłowy. Wiele wiadomości dotyczących Studium Rolniczego Uniwersytetu Jagiellońskiego zawarte jest w publikacji Jerzego Fiericha z 1934 r. Jest ona cenna z tego względu, że opiera się na bogatej dokumentacji udostępnionej autorowi w dziekanacie Wydziału Rolniczego UJ. Większość z dokumentów znalazła

się później w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dodatkowo przy ukończeniu i redagowaniu jego publikacji uczestniczyły osoby, które przez wiele lat związane były ze Studium, jak Władysław Vorbrodt czy Kazimierz Rouppert.

Całe długie życie Godlewskiego wypełniała sumienna praca. Często wykonywał ją w bardzo trudnych warunkach. W każdym nowym miejscu pracy uczony musiał niemal od samych podstaw stworzyć swoją pracownię. Mimo to, uczony niezmqordowanie prowadził badania naukowe, działalność dydaktyczną i wychowawczą. E. Godlewski zasłużył się również jako współorganizator Studium Rolniczego przy Uniwersytecie Jagiellońskim. Jako pierwszy i długoletni dyrektor Studium miał znaczący wkład w jego organizację i wpływ na kierunek jego rozwoju.

Rodzice i rodzeństwo

Emil Godlewski sen. pochodził z rodziny ziemiańskiej, był synem Korneliusza (1816–1903) i Emilii z domu Kietlicz-Rajskiej (1820–1852). Miał trzech braci: Mścisława, Gabriela i Stefana oraz trzy przyrodnie siostry z drugiego małżeństwa ojca z Kazimierą Grabkowską: Irenę z Godlewskich Zarzycką, Emilię z Godlewskich Hulewiczową oraz Marię z Godlewskich Pomorską². Jego bracia wpisali się na karty historii dzięki działalności społecznej i kulturalnej. Najstarszy z nich – Mścisław (1846–1908) był prawnikiem, publicystą i wydawcą, redaktorem „Biblioteki Umiejętności Prawnych”, „Niwy” i „Słowa”. Gabriel (1851–1909) – działaczem społecznym, publicystą, propagował współpracę ziemiaństwa z chłopstwem. Stefan (1853–1929) – prawnikiem, posłem do Rady Państwa w Petersburgu, prowadził również szeroką działalność publicystyczną. Ich dziadek – Franciszek Godlewski – był oficerem kościuszkowskim³. Rodzina Godlewskich herbu Gozdawa to stara szlachecka rodzina. Za jej protoplastę uważa się Stanisława, który zasłużył się na dworze księcia Bolesława Mazowieckiego⁴.

Dzieciństwo i młodość (1847–1869)

Emil Julian Dawid Godlewski urodził się w Krasocinie (obecne województwo świętokrzyskie) dnia 30 czerwca 1847 r. Jego ojciec – Korneliusz Godlewski zarządzał tamtejszymi dobrami. Dzieciństwo i wczesną młodość Emil spędził w Marchocicach (powiat miechowski), gdzie następnie przeniosła się rodzina. Ojciec gospodarował przez resztę życia w swoich majątkach – Marchocicach i Klonowie. Życie, które tam wiedli nie odróżniało się zapewne od życia zwykłej polskiej rodziny ziemiańskiej. Nie wiemy, czy Emil jako młody chłopiec znajdował zamięowanie w jeździe konnej i polowaniach. Z zachowanych listów wiadomo, że jego synowie część wakacji spędzali u dziadka w Marchocicach, gdzie lubili przejażdżki w siodle. Jego brat – Mścisław, już jako dorosły człowiek, przyjeżdżając do ojca z Warszawy nieraz wybierał się na polowania z chartami⁵.

LATA SZKOLNE

W latach pięćdziesiątych Emil rozpoczął naukę w Kielcach w Szkole Realnej. Mimo że szkoła miała profil techniczno-górnicy, dawała uczniom przygotowanie ogólnozawodowe. Do pierwszej klasy przyjmowano kandydatów, którzy wykazali się umiejętnością czytania i pisania oraz znali podstawowe działania arytmetyczne. Być może Emil pobierał pierwsze nauki w szkole rządowej w Pińczowie, jak jego bracia, albo w domu. Dużą część edukacji obejmowały przedmioty matematyczne, techniczne, a także przyrodnicze. Z języków nauczano w niej rosyjskiego – w poszerzonym zakresie, oraz polskiego i niemieckiego. Od 1856 r. wprowadzono również łącznie jako język nadobowiązkowy. Szkoła ta była, jak wszystkie szkoły polskie w tym zaborze, mocno zrusyfikowana. Sześcioletni program zakładał przewagę liczby godzin języka rosyjskiego w stosunku do pozostałych języków, dodatkowo pewną część przedmiotów wykładano po rosyjsku. Szkoła posiadała trzy gabinety: chemiczny, biologiczny i fizyczny, które były dobrze wyposażone w pomoce dydaktyczne. Zanotowano, że pracownia chemiczna w roku szkolnym 1857/1858 posiadała 1028 instrumentów i aparatów chemicznych, również istniał w szkole zbiór roślin liczący w 1862 r. 2511 okazów. Uczniowie mieli możliwość zapoznawania się z miejscową florą i zbierania roślin. Odbywało się to w czasie wycieczek, które od czasu do czasu organizowano w czasie lekcji botaniki. Uczniowie wspominają, że przedmioty przyrodnicze były wykładane dobrze. W klasach od I–IV wykładano przedmiot „Wiadomości z nauk przyrodniczych i higieny”, a w klasie V zastępowano go „Botaniką” oraz „Zoologią”, przedmiot „Chemia ogólna” wykładany był w V i VI klasie⁶.

W roku 1862 w związku z reformą szkolnictwa zmieniono profil szkoły na filologiczny, w tym też roku starszy brat Emila – Mściśław już jako absolwent tej szkoły przeniósł się do Warszawy i zapisał na Kursy Przygotowawcze do Szkoły Głównej Warszawskiej. Być może Emil wraz z bratem również w tym czasie opuścił Kielce, by kontynuować naukę w warszawskim gimnazjum. Z kieleckiej szkoły wyniósł dobre przygotowanie matematyczno-przyrodnicze.

WARSZAWA

TRUDNE LATA POWSTANIA STYCZNIOWEGO

Godlewski w Warszawie ukończył gimnazjum IV, gdzie w roku 1864 otrzymał świadectwo dojrzałości⁷. W tym samym roku wstąpił do Szkoły Głównej Warszawskiej. Była to nowo otwarta szkoła wyższa, w której językiem wykładowym był polski. Szkoła zaczęła działać w listopadzie 1862 roku. Młodzi ludzie z wielkim zapałem i entuzjazmem oraz nowymi nadziejami przybywali do Warszawy, by rozpocząć tu naukę⁸. Jednak w dwa miesiące po otwarciu Szkoły

Główniej wybuchło powstanie narodowowyzwoleńcze, a studentów Szkoły wezwano do zbiorowego włączenia się do walki. W styczniowy wieczór zeszli się oni w teatrze anatomicznym, by zdecydować czy Szkoła ma przystąpić do powstania. Większość opowiedziała się przeciw i postanowiła kontynuować naukę. Motywy, jakie kierowały tymi młodymi ludźmi wyrażają się w słowach jednego z nich:

„[...] przy powzięciu tej uchwały powodowało nami nie tchórzostwo, nie bojaźń o własną skórę [...] kierowała nami żądza ocalenia tej tak upragnionej i ukochanej najwyższej instytucji oświatowej w Królestwie Polskim.”⁹

Wielu z nich później, już w czasie trwania walk opuściło uczelnię i wstąpiło w szeregi powstańcze, inni zaś włączyli się w uczestnictwo w organizacjach konspiracyjnych. Jednak szkoła ocalała i mogła istnieć jeszcze przez siedem lat stając się ogniskiem polskiej myśli naukowej, polskiej inteligencji. Wyszło z niej wielu ludzi mających znaczący udział w życiu umysłowym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym narodu. Zapał, jakim zapłonęli wtedy dał im siłę do działania na całe ich dalsze życie¹⁰.

Emil Godlewski ze względu na młody wiek nie brał zapewne czynnego udziału w powstaniu. Gdy wybuchło był uczniem gimnazjum. Jego niewiele starszy brat Mściśław był członkiem organizacji cywilnej. Jan Baudouin de Courtenay – wtedy student Wydziału Filologiczno-Historycznego Szkoły Głównej Warszawskiej wspomina:

„Kiedy w tym czasie [lipiec, sierpień 1863] zjawił się do mnie w imieniu organizacji konspiracyjnej nie znany mi młodzieniec z propozycją wstąpienia do organizacji i przyjęcia na siebie godności nadzorcy domu, w którym mieszkałem (z daleko sięgającą władzą: robienia wykazu «popisowych», śledzenia za osobami podejrzanymi, wskazywania w razie czego szpiegów, a więc pośrednio skazywania na śmierć), godność tę przyjąłem i pełniłem ją w ciągu kilku tygodni. Na szczęście ograniczało się to do wynotowania z książki domowej, pokazanej mi przez rządcę domu, nazwisk wszystkich «popisowych» [...] Mój «zwierzchnik», nie znany mi wówczas z nazwiska, znikł mi wkrótce z oczu. Po kilku latach [...] spotkałem się z nim w Berlinie. Okazało się, że był to [...] Mściśław Godlewski, w r. 1863 również student, tylko że wydziału prawnego [...]”¹¹

Jeszcze długo po powstaniu w mieście panowała przemoc zaborcy: godzina policyjna, zakaz poruszania się po zmroku bez włączonej latarki, legitymowanie, rewizje, aresztowania – wysyłki na wschód ciągnęły się jeszcze przez 1865 i 1866 rok¹². W takiej atmosferze wzrastał Godlewski i jego rówieśnicy. Było to już nowe pokolenie, które odzyskanie ojczyzny widziało nie w walce zbrojnej, ale we własnej sumiennej pracy. Takie też było całe życie Godlewskiego – wypełnione

Ryc. 1. Dyplom ukończenia Szkoły Głównej Warszawskiej.
Warszawa 28 kwietnia/10 maja 1869.

rzetelną pracą naukową. Słowa rektora Mianowskiego w czasie inauguracji pierwszego roku Szkoły odzwierciedlają przekonania tego pokolenia:

„[...] Oświatą nie tylko jaśnieją i zasługują się narody, ale się nią też z upadku dźwigają”¹³.

W Szkole Głównej Warszawskiej Godlewski studiował w latach 1864–1869 na Wydziale Matematyczno-Fizycznym. W 1862 roku Wydział ten dzielił się na trzy sekcje: matematyków i astronomów, chemików i mineralogów oraz zoologów i botaników. Podział ten funkcjonował do roku akademickiego 1866/ 1867, kiedy z powodów finansowych oraz z braku dostatecznej liczby wykładowców utworzono dwie sekcje: matematyczną i przyrodniczą. Godlewski należał do sekcji przyrodniczej. Studentów obowiązywały dwa egzaminy: środkowy – po drugim roku studiów oraz ostateczny – po czwartym. Egzaminowano surowo zwłaszcza przy egzaminie środkowym i procent osób, które nie zdały, a wobec czego nie dostawały promocji na wyższy rok, był duży. Pracę magisterską przedstawiano po zdaniu egzaminu ostatecznego¹⁴.

PRACA MAGISTERSKA

Pracę magisterską wykonał Godlewski pod kierunkiem profesora Władysława Dudrewicza (1835–1872), który w 1864 r. został delegowany do Szkoły Głównej z Instytutu w Puławach do prowadzenia wykładów z chemii. Profesor urodził się w Warszawie, w 1858 r. otrzymał stopień magistra farmacji w Warszawskiej Szkole Farmaceutycznej. Wiedzę chemiczną uzupełniał potem na zagranicznych uczelniach, przede wszystkim w Paryżu. Po powrocie wykładał chemię ogólną i rolniczą w Instytucie Rolniczym w Marymoncie, a następnie w Instytucie Politechnicznym i Rolniczo-Leśnym w Puławach. W Szkole Głównej Warszawskiej wykładał chemię analityczną, mineralną, rolniczą, a także gorzelnictwo i cukrownictwo. W 1869 r. wrócił do Puław, gdzie zastał już rosyjskojęzyczną uczelnię, w której nauczał aż do swojej przedwczesnej śmierci w 1872 r.¹⁵

Godlewski wykonywał doświadczenia do pracy magisterskiej w pracowni chemii technicznej w zimie roku akademickiego 1868/1869¹⁶. Laboratorium chemiczne było urządzone bardzo dobrze. Wyposażenie utworzono ze zbiorów Akademii Medyko-Chirurgicznej, która została przyłączona do nowo utworzonej uczelni. Inwentarz uzupełniano później przez zakupy, a także dary. W 1867 r. dołączono także aparaturę zakupioną dla projektowanego Instytutu Politechnicznego w Łodzi. Laboratorium mieściło się najpierw w Pałacu Staszica, a w 1865 r. zostało przeniesione do wybudowanego pawilonu przy Pałacu Kazimierzowskim. Audytorium chemiczne, w którym odbywały się wykłady przedstawiało się następująco:

„Z sieni na prawo prowadzą drzwi do dużej słuchalni chemicznej, zajmującej całą szerokość domu, oświetlonej sześcioma oknami: trzema od dziedzińca i trzema z przeciwnej strony od ogrodowego tarasu. Miejsca w niej średnio na 250 osób, zamiast amfiteatru tylko szerokie i niewysokie stopnie, opuszczające się w kierunku podwyższenia, gdzie za balustradą stoi duży, odpowiednio urządzony stół chemiczny wykładowy, za nim na ścianie tablica. Na stopniach podłogi stoją przymocowane do niej zwyczajne wąskie drewniane ławki bez oparcia. Niezbyt wielka różnica w poziomie kolejnych ławek, mała wysokość i prawie zupełny brak wentylacji – oto główne wady tej sali.”¹⁷

Tytuł magistra nauk przyrodzonych otrzymał Godlewski 25 kwietnia/7 maja 1869 r.¹⁸ Zagadnienie do swojej pracy wybrał Godlewski samodzielnie, jak wspomina jeden z jego uczniów¹⁹. Temat został podzielony na dwie części. Godlewski podjął się wykonania badań nad absorpcją potasu i sodu przez glebę, a drugą część dotyczącą absorpcji kwasu fosforowego wykonał kolega Godlewskiego, warszawianin Maksymilian Dobrski (1845–1913), który po ukończeniu Szkoły całkowicie poświęcił się rolnictwu. M. Dobrski zasłynął jako popularyzator wiedzy rolniczej, którą wykorzystywał praktycznie w swoim gospodarstwie rolnym. Zawdzięcza mu się wpływ na podniesienie poziomu rolnictwa

zwłaszcza na ziemi lubelskiej. Jego zasługą było rozpowszechnienie uprawy łubinu i wapnowania pól. Rozprawę obu studentów pt. *Opis własnych doświadczeń nad własnością absorbcyjną ziemi ornej i przegląd prac dotychczas w tym przedmiocie dokonanych* wydano nakładem „Gazety Rolniczej” w 1870 r. Niestety nie ukazała się ona w całości, lecz została poważnie okrojona. Godlewski wspomina, że bardzo tego żałował, jak i tego, że nie opublikował jej również w obcym języku, przez co stałaby się znana badaczom zagranicznym:

„To doskonale pamiętam, że ku memu wielkiemu ubolewaniu musiałem ze względów oszczędności zrezygnować z druku dość znacznej części tej mojej pracy i kontentować się wydrukowaniem tylko części, resztę musiałem zostawić w manuskrypcie, który musiałem złożyć w aktach szkoły głównej. [...] Żałowałem także i tego że poprzestałem na ogłoszeniu tej pracy po polsku, podczas gdy wiele z tego co opisałem w manuskrypcie, a nawet w druku, było przez różnych autorów opisane po niemiecku, nawet mniej dokładnie niż ja to zrobiłem po polsku.”²⁰

WYKŁADY PROFESORA EDWARDA STRASBURGERA

W maju 1866 r. wykłady z botaniki w Szkole rozpoczął młody 23-letni docent Edward Strasburger (1844–1912), który później zasłynął jako doskonały cytolog i anatom roślin. Program jego wykładów obejmował histologię, anatomię i fizjologię roślin. Prowadził też ćwiczenia. Z pewnością Godlewski uczestniczył w tych zajęciach i prawdopodobnie właśnie wtedy rozwinęły się jego zainteresowania fizjologią roślin. E. Strasburger miał bardzo dobre przygotowanie w tym przedmiocie, ponieważ będąc w Niemczech wysłuchał wykładów znakomitego fizjologa roślin – Juliusza Sachsa (1832–1897) wykładającego w Akademii Rolniczej w Poppelsdorfie (koło Bonn). Jak Strasburger wspomina, wywarły one na nim duże wrażenie i były impulsem do badań naukowych²¹. Podobne wrażenie musiały wywrzeć na młodym Godlewskim wykłady Strasburgera, ponieważ zaraz po otrzymaniu dyplomu Szkoły Głównej wyruszył za profesorem do Jeny, gdzie ten otrzymał katedrę botaniki.

W pracowniach uniwersytetów w Strasburgu, Krakowie i Jenie (1869–1874)

W PRACOWNI PROFESORA E. STRASBURGERA NA UNIWERSYTECIE W JENIE

Na Uniwersytecie w Jenie pod kierunkiem profesora E. Strasburgera Godlewski spędził półrocze letnie 1869 r. i zimowe 1869/1870 r. Był to okres, który miał dominujący wpływ na umocnienie w wyborze zainteresowań młodego uczonogo i postanowienie poświęcenia się pracy naukowej. Po wielu latach, w odpowiedzi na list Godlewskiego, E. Strasburger napisze:

„Jeżelim się przyczynił do decyzji Szanownego Kolegi, poświęcenia się nauce, tom się tem samym i nauce przysłużył, która zawdzięcza Szanownemu Kole-dze cały szereg prac niezaprzeczałnej wartości.”²²

E. Strasburger jako profesor botaniki piastował stanowisko dyrektora Instytutu Fizjologii Roślin Uniwersytetu w Jenie oraz Ogrodu Botanicznego. Instytut posiadał nowoczesne laboratorium, w którym prowadzono różnorodne badania botaniczne z zakresu cytologii, anatomii, embriologii i fizjologii. W tym samym czasie udał się do Jeny również inny późniejszy wielki botanik – Józef Rostafiński, aby kontynuować studia. Zrezygnował z nauki w Warszawie, ponieważ w 1869 roku Szkoła Główna została zamknięta, a w jej miejsce utworzono rosyjsko-języczny Cesarski Uniwersytet Warszawski²³.

PIERWSZY POBYT W KRAKOWIE

Asystent profesora chemii w Instytucie Technicznym

Po powrocie z Jeny Godlewski przybył do Krakowa, gdzie uczył na niektórych wykładach w Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym czasie pełnił również obowiązki asystenta profesora Bronisława Radziszewskiego wykładającego chemię ogólną w Instytucie Technicznym. Początki tej placówki sięgają 1834 r. W roku 1854 przeprowadzono reformę Instytutu mającą upodobnić go do podobnych szkół austriackich. Utworzono sześć kursów, z których dwa pierwsze miały przygotowywać do następnych i funkcjonowały jako szkoła realna. Była to placówka, którą ominęła fala germanizacji i wykładano w niej po polsku. Jednak zajęcie Krakowa przez Austriaków odbiło się fatalnie na warunkach materialnej egzystencji Instytutu. Na początku lat 70-tych sytuacja wykładowców była bardzo ciężka. Świadczy o tym prośba wystosowana w 1871 r. do rządu przez Zgromadzenie Profesorów:

„Przy całym zamiłowaniu do zawodu, przy całej świadomości, że uczciwie i rzetelnie wypełniamy swoje obowiązki, nie możemy ukrywać, że obowiązki nasze są z roku na rok coraz cięższe, a składa się na to ustawiczna walka o potrzeby materialne, których zaspokojenie z powodu rosnącej ciągle drożyzny jest niemożliwe, a z drugiej strony corocznie zwiększająca się liczba uczniów [...] wymagająca wzmożonej i tem intensywniejszej działalności, musi wyczerpać wszystkie siły; świadomość że żadnemu z nas nie jest danem po 15, 20, a nawet 25 latach wyczerpanej pracy uzyskać nominację na stałego profesora, a przez to podstawę prawną do żądania zabezpieczenia w razie niezdolności do pracy [...]”²⁴

Pensje profesorskie były bardzo niskie, a tym bardziej pensje asystenckie nie dawały wystarczających środków utrzymania.

Profesor B. Radziszewski przyjechał do Krakowa w 1870 r. z Belgii i rozpoczął pracę jako nauczyciel w Szkole Realnej, a w Instytucie Technicznym został

zastępcą profesora chemii. Był on jednym z przedstawicieli emigracji popowstańcowej, która pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych przybywała do Galicji licząc, że po przegranej dla Austrii wojnie z Prusami jest szansa na autonomię narodową. Przybywając do Krakowa był on młodym uczonym mającym obszerną wiedzę z zakresu chemii i przyrodoznawstwa oraz bardzo dobrą orientację w najnowszych prądach i teoriach chemicznych. Niedługo pozostał w Krakowie, gdyż w czerwcu 1872 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego chemii ogólnej i farmaceutycznej Uniwersytetu Lwowskiego, kierownika Studium Farmaceutycznego oraz dyrektora Instytutu Chemicznego. Tam przez wiele lat owocnie pracował do czasu, gdy znaczne osłabienie wzroku zmusiło go do przejścia na emeryturę. B. Radziszewskiego uważa się za jednego z klasyków chemii organicznej w Polsce²⁵. Pracując u boku tak znakomitego uczonego Godlewski miał możliwość poszerzania swojej wiedzy chemicznej, jednak nie spowodowało to skierowania w tym kierunku jego zainteresowań, gdyż zapewne mocno tkwiło w nim już pragnienie poświęcenia się innej gałęzi nauki – fizjologii roślin.

Asystent profesora botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim

Po niedługim czasie, bo już 1 października 1871 r. Godlewski dostał także asystenturę przy profesorze Ignacym Rafale Czerwiakowskim wykładającym botanikę na Uniwersytecie Jagiellońskim²⁶. Pozostawał na tym stanowisku do 1874 r. Profesor I. R. Czerwiakowski pracował na Krakowskiej Wszechnicy od 1843 r., kiedy objął katedrę historii naturalnej, a po czterech latach wyodrębnioną z niej katedrę botaniki. Był też dyrektorem Ogrodu Botanicznego. Zasłużył się również jako pierwszy przewodniczący Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego oraz Sekcji Botanicznej tejże Komisji. Jego zasługą było zapoczątkowanie szkoły naukowej obejmującej problematykę florystyki i fitogeografii.

Stanowisko adiunkta przy Ogrodzie Botanicznym, które piastował Godlewski zobowiązywało do pełnienia różnych obowiązków związanych bezpośrednio z Ogrodem, jak i z prowadzonymi przez profesora zajęciami dydaktycznymi:

„Adiunkt miał pomagać profesorowi w kierowaniu Ogrodem, zastępować go w razie potrzeby, przygotowywać niezbędne materiały do wykładów, oprowadzać gości, mieszkać latem w Ogrodzie, a zimą w pobliżu gabinetów przyrodniczych w celu ich dozorowania.”²⁷

W do dzisiaj istniejącym pawilonie dydaktycznym Instytutu Botaniki, znajduje się pomieszczenie, które przeznaczone było dla asystenta profesora botaniki. W tym pokoju, na parapecie okna Godlewski przeprowadzał doświadczenia fizjologiczne. Dzięki jego własnej wiedzy i pomysłowości, mimo, że były wykonywane

bardzo prostymi metodami doprowadziły go do doniosłych odkryć. Nie istniała wtedy żadna pracownia fizjologiczna i dlatego młody uczoney musiał sam zaopatrzyć się o wszystkie konieczne przyrządy i odczynniki. Jego uczniowie wspominają „małą półprecyzyjną wagę”, która przez dziesiątki lat stała potem w laboratorium Godlewskiego, a którą zakupił w tym czasie z własnych, szczupłych funduszy. Była ona niezbędna przy wykonywaniu doświadczeń z fizjologii roślin. Wspominają też, że potrzeby posiadania tego przyrządu w pracowni botanicznej nie dostrzegał profesor I. R. Czerwiakowski²⁸.

POBYT W PRACOWNI PROFESORA JULIUSZA SACHSA W UNIWERSYTECIE W WÜRZBURGU

Dzięki poparciu profesora I. R. Czerwiakowskiego Godlewski mógł uzyskać urlop naukowy i wyjechać do pracowni profesora Juliusza Sachsa na Uniwersytet w Würzburgu²⁹. W tej najświetniejszej pracowni fizjologii roślin w owym czasie spędził półrocze letnie 1872 r. Wraz z Godlewskim przebywali wtedy u J. Sachsa inni młodzi przyrodnicy, wśród których znalazło się wielu późniejszych znanych uczonych. Jak sam wspomina:

„Była to wówczas najpierwsza pracownia tego przedmiotu w Europie, do której zjeżdżali się z wszystkich krajów młodzi ludzie, pragnący specjalizować się w fizjologii roślin.”³⁰

Jeden z uczniów Godlewskiego przybliżył nam okres pobytu młodego uczonego w pracowni w Würzburgu. W czasie pierwszej rozmowy Godlewski zaproponował profesorowi, że zajmie się badaniami nad zjawiskiem geotropizmu korzenia. Jednak J. Sachs odrzucił ten projekt, gdyż sam właśnie pracował nad tym zagadnieniem, dlatego też Godlewski rozpoczął inne badania. Postanowił opracować zdolność do przyswajania dwutlenku węgla roślin z siedlisk różniących się poziomem naświetlenia. Wykonując badania wstępne odkrył, że intensywność asymilacji zależy od koncentracji CO₂ w powietrzu. Rzetelność i dokładność, z jaką młody człowiek zabrał się do pracy przyniosło odkrycie, którego nie udało się uzyskać jednemu z najwybitniejszych uczniów Sachsa – W. Pfefferowi, pracującemu wcześniej nad tym problemem. Dlatego wyniki, które uzyskał Godlewski, spotkały się z niedowierzaniem ze strony profesora:

„Gdy z wynikiem tym zgłosił się do Sachsa, ten bynajmniej nie był z niego zadowolony, ale raczej niemile zaskoczony i prawie że gniewny; wyraził jak największe wątpliwości co do wartości i poprawności uzyskanych wyników i po prostu nie chciał im wierzyć.”³¹

Doniosłość odkrycia Godlewskiego była bardzo duża i dalszą pracę w Würzburgu poświęcił on badaniu właśnie tego zagadnienia. Pobyt w pracowni J. Sachsa najpewniej ugruntował ostatecznie jego zainteresowania badawcze. Godlewski

wspominał profesora J. Sachsa zawsze z dużym szacunkiem i wyrażał się o nim z wielkim podziwem, chwając „[...] niesłychaną bystrość i żywość [jego] umysłu”³².

DOKTORAT I HABILITACJA W UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM

Z Würzburga Godlewski udał się na krótko do Jeny, gdzie złożył egzamin doktorski u profesora Edwarda Strasburgera w dniu 29 lipca 1872 r.³³ Po powrocie do Krakowa uzyskał nostryfikację dyplomu na Uniwersytecie Jagiellońskim. W lutym 1873 r. Godlewski wniósł do Wydziału Filozoficznego UJ podanie o dopuszczenie do habilitacji:

„Mam honor upraszać prześwietny Wydział o dopuszczenie mnie do habilitacji w celu uzyskania prawa wykładu fizjologii roślin z anatomicznym wstępem w charakterze docenta prywatnego. Jako rozprawę *pro venia[m] legendi* napisaną mam honor przedstawić pracę: „Wpływ zewnętrznych warunków na proces asymilacji u roślin”. Przytem dołączam program wykładów, bieg życia i dyplom doktorski.”³⁴

Jego recenzentem był prof. Ignacy Rafał Czerwiakowski. Rozprawę Godlewskiego ocenił wysoko. Zwracał uwagę na wyczerpanie przedmiotu rozprawy, na powołanie się na najcelniejsze źródła, znajomość nauk pomocniczych: chemii, fizyki i matematyki. Szczególnie podnosił to, że wszystkie rozważania poparte były doświadczeniami. Wynosił trafność wniosków w ocenie badań, tak innych badaczy, jak i własnych kandydata. Ministerstwo zatwierdziło habilitację decyzją z dnia 12 września 1873 r. i Godlewski został pierwszym docentem fizjologii roślin na ziemiach polskich. Szczególnie dużo miejsca w swojej rozprawie poświęcił analizie i ocenie metody liczenia pęcherzyków gazowych wydobywających się z rośliny pod wodą, jako miary szybkości przyswajania dwutlenku węgla. Publikacja na ten temat ukazała się w 1874 r.³⁵

Posiadając tytuł docenta prywatnego Godlewski miał kwalifikacje do prowadzenia płatnych wykładów, a także do starania się o katedrę, która zapewniłaby mu stałe dochody. Dzięki temu, mógł już pomyśleć o założeniu rodziny. W dniu 31 sierpnia 1873 r. w parafii św. Jana w Warszawie Godlewski poślubił Zofię Roszkowską³⁶.

W roku akademickim 1873/1874 Godlewski jako prywatny docent prowadził wykłady oraz ćwiczenia z zakresu fizjologii roślin na Uniwersytecie Jagiellońskim. W pierwszym semestrze wykładał: „O żywieniu się roślin” – 2g/tydz.³⁷ Natomiast w drugim: „O krążeniu gazów i soków w roślinach i o mechanizmie pobierania pokarmów – 2g/tydz. Prowadził też ćwiczenia: „Ćwiczenia praktyczne w robieniu doświadczeń fizjologicznych” i „Demonstracje doświadczałne do kursu o żywieniu się roślin” – 1g/tydz.³⁸

ŻONA I DZIECI

Żoną Emila Godlewskiego była Zofia Roszkowska (1848–1911). Miał z nią trzech synów: Mariana, Emila i Tadeusza. Dzieciństwo spędzili oni w Dublinach, wychowując się niewątpliwie w atmosferze przesiąkniętej patriotyzmem, oddaniem rzetelnej pracy dla dobra ojczyzny, którą potrafił wytworzyć Godlewski. Żona Godlewskiego tak pisała do męża, przebywającego z daleka od rodziny:

„Dzieci nasze zdrowe, pełne życia i energii, uczą się wybornie, najpiękniejsze przymioty duszy okazują, zazdroszczą nam ich ludzie, o nich myśl, ciesz się nimi.”³⁹

Godlewski wiedział jak ważne jest dobre wychowanie dzieci, aby wyrosły na ludzi prawych i mądrych. W nich widział przyszłość ojczyzny. Zadbał o właściwe przygotowanie synów do życia, poświęcając majątek po ojcu na uzupełnienie ich wykształcenia i pomoc przy wejściu w dorosłe, samodzielne życie:

„Tak więc tego, że przyjąłem splate, a nie ziemię, wcale nie żałuję, mimo że dziś z majątku ojcowskiego tak dobrze jak nic nie zostało, ale temu ojcowskiemu majątkowi zawdzięczam że moi synowie stanęli silnie o własnych siłach i kraj ma z nich rzetelny pożytek.”⁴⁰

Pierwsza żona Godlewskiego i matka jego dzieci zmarła w 1911 r. Około roku 1913 Godlewski ożenił się po raz drugi – Stefania Godlewska towarzyszyła mu do końca życia.

Najstarszy syn Godlewskiego – Marian urodził się w 1874 r. Doktoryzował się z medycyny na Uniwersytecie Jagiellońskim 14 kwietnia 1902 r.⁴¹ Prowadził praktykę lekarską w Krakowie, gdzie był wziętym lekarzem. Zmarł w Krakowie w 1958 r.

Syn Emil, który odziedziczył imię po swoim ojcu, urodził się 12 sierpnia 1875 r. w Hołosku Wielkim pod Lwowem. Postanowił, tak jak on, poświęcić się pracy naukowej. Ukończył jednak medycynę, a stopień doktora uzyskał 28 czerwca 1899 r. W 1912 r. został profesorem zwyczajnym embriologii i biologii na Wydziale Lekarskim UJ. W latach 1917–1919 i 1931–1932 był wybierany dziekanem tego Wydziału. Poza działalnością naukową pochłaniała go w ogromnym stopniu działalność społeczna. W 1920 r. rząd polski mianował go nadzwyczajnym komisarzem do walki z epidemiami, a jego skuteczna walka z chorobami szerzącymi się na dużych obszarach państwa zdobyła mu uznanie zarówno w kraju, jak i za granicą. W 1924 r. został wybrany senatorem. Wiele wysiłku poświęcił też dwóm zakładom leczniczym dla dzieci – w Zakopanem i w Witkowicach, które przebudował i unowocześnił. Zmarł 25 kwietnia 1944 r. w Krakowie⁴².

Najmłodszy syn Tadeusz urodził się we Lwowie w 1878 r. Na początku interesował się chemią fizyczną, a później poświęcił się badaniom nad zjawiskami promieniotwórczymi. Doktorat Uniwersytetu Jagiellońskiego uzyskał 2 lipca 1903 r.⁴³ W 1906 r. objął katedrę fizyki na Politechnice Lwowskiej. W latach 1908–1910

pełnił funkcję dziekana Wydziału Chemicznego. W roku 1918/1919 był rektorem. Zainteresowania badawcze dotyczące radioaktywności przyczyniły się do jego choroby i przedwczesnej śmierci. Zmarł 28 lipca 1921 r. w Krakowie⁴⁴.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Pierwsze doświadczenia z zakresu fizjologii roślin Godlewski wykonuje w pracowni J. Sachsa w Würzburgu. Są to badania nad intensywnością procesu fotosyntezy w zależności od stężenia dwutlenku węgla w powietrzu. Po powrocie do Krakowa młody uczyony kontynuuje prace nad tą mało wówczas poznaną czynnością życiową roślin. Prowadzi doświadczenia nad produktami fotosyntezy, poddaje również krytycznej analizie metodę badania intensywności tego procesu. Zachęcony przez swojego kolegę E. Janczewskiego prowadzi równocześnie badania nad oddychaniem porostów. W tym czasie rozpoczyna również prace w celu wyjaśnienia zjawiska etiolacji u roślin.

Wykładowca we Lwowie i Dublinach pod Lwowem (1874–1891)

WYKŁADOWCA WE LWOWIE

Jesienią 1874 r. Godlewski wyjechał do Lwowa, gdzie otrzymał wykłady z botaniki i zoologii na Politechnice Lwowskiej. Wykładał dla studentów III roku Wydziału Chemii Technicznej. Prowadził z zoologii wykłady oraz ćwiczenia obejmujące: elementy anatomii i fizjologii zwierząt, systematykę (zasady klasyfikacji, w tym pojęcie gatunku) oraz przegląd poszczególnych grup systematycznych zwierząt. Natomiast program wykładów botaniki zawierał: elementy cytologii, histologii i anatomii, przegląd systematyczny grup roślin oraz zarys fizjologii roślin. W latach 1878–1879 dla IV roku na tym samym Wydziale wykładał chemię rolną, której program obejmował: odżywianie się roślin zielonych i bezzieleniowych oraz wiadomości o glebach i nawozach⁴⁵. Gdy Godlewskiemu uznano habilitację wykładał również botanikę na Uniwersytecie Lwowskim przez trzy semestry od letniego 1876 do letniego 1877. Wykłady z botaniki na Politechnice przejął po jego odejściu do Dublin Franciszek Kamieński, natomiast zoologię Szymon Syrski, a chemię rolną Roman Wawnikiewicz.

Dnia 17 stycznia 1875 r. odbyło się we Lwowie pierwsze walne zebranie Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, które uznawane jest za datę jego założenia. Godlewski odpowiedział na apel inicjatorów i znalazł się wśród pierwszych członków-założycieli, którzy zostali przyjęci wtedy do Towarzystwa. W czasie swojego pobytu we Lwowie i Dublinach wygłosił wiele referatów na posiedzeniach plenarnych, a także później w Krakowie, gdzie od 1890 r. zaczął działać Oddział Towarzystwa⁴⁶.

DUBLANY POD LWOWEM

Reorganizacja Szkoły Dublańskiej

W październiku 1878 r. Godlewski przeniósł się do Dublan, gdzie został mianowany profesorem zwyczajnym botaniki, z obowiązkiem wykładania chemii rolnej w Krajowej Wyższej Szkole Rolniczej. W pierwszych dwóch latach pracy w Dublanach dojeżdżał do Lwowa, gdzie na Politechnice Lwowskiej wykładał chemię rolną.

Szkołę w Dublanach utworzyło Galicyjskie Towarzystwo Gospodarcze ze Lwowa⁴⁷. Fundusze, które pozwoliły na zakup gruntów oraz założenie i wyposażenie Szkoły, zebrano dzięki ofiarności społeczeństwa. Pierwsze zapisy odbyły się w listopadzie 1855 r. Szkołę kilkakrotnie potem reorganizowano. W latach siedemdziesiątych XIX w. uzyskała tytuł szkoły wyższej. Niejednokrotnie zmagła się z trudnościami finansowymi, które w końcu zmusiły Towarzystwo do decyzji, aby Szkoła przeszła pod zarząd kraju i była utrzymywana z funduszu krajowego. Doszło do tego na przełomie 1877 i 1878 roku. Zastrzeżono jednak, by językiem wykładowym był polski. Szkoła przeszła w tym czasie gruntowną reorganizację, w czym Godlewski, jako świeżo zatrudniony profesor brał czynny udział. W 1884 r. z polecenia Wydziału Krajowego Galicyjskiego odbył podróż po zagranicznych wyższych szkołach rolniczych, głównie niemieckich⁴⁸. Zwiedził Wrocław, Berlin, Lipsk, Halle, Jenę, Würzburg, Popelsdorf, Hohenheim, Tybingę, Zurich, Monachium i Wiedeń. Celem delegacji było poznanie zasad organizacji wyższych szkół rolniczych, urzędzenia tamtejszych laboratoriów botanicznych, oraz zapoznanie się z używanymi środkami pomocniczymi stosowanymi przy nauce rolnictwa. W czasie podróży Godlewski zasięgał też opinii profesorów uczących w tamtejszych szkołach. Po powrocie przedstawił szczegółowe sprawozdanie oraz propozycje zmian, których zastosowanie uważał za korzystne dla Szkoły dublańskiej.

Godlewski krytycznie odniósł się do „swobody uczenia”, jaka panowała w szkołach niemieckich, nie planowania przebiegu nauki, a także braku u tamtejszych studentów rolnictwa podstaw wiedzy przyrodniczej. Postulował między innymi wprowadzenie w Dublanach obowiązkowych egzaminów przy końcu każdego roku nauki, rozszerzenie wykładów z geologii i technologii rolniczej, a zmniejszenie liczby godzin zoologii, osadzenie na miejscu stałego zakładowego lekarza oraz zapewnienie lepszych warunków egzystencji studentom, którzy:

„[...] mieszczą się w wilgotnych i niezdrowych chłopskich chatach, od których w jesieni i na wiosnę często pół kilometra lub więcej do zakładu za kostki w błocie brodzić muszą.⁴⁹

Wielu studentów zniechęcało się warunkami bytowymi, jakie tu zastawali. Przyczyniało się to do tego, że pragnący uczyć się tu rolnictwa szybko z tego rezygnowali.

Sami wykładowcy Szkoły również nie mieli zapewnionych właściwych warunków mieszkaniowych:

„[...] domki profesorów, nader nieliczne i małe [...] niektórzy docenci skazani są wraz z uczniami na mieszkanie po chałupach lub po strychowych pokoikach domów szczęśliwszych profesorów.”⁵⁰

Dopóki nie ukończono budowy nowego gmachu, bardzo niewystarczające były też pomieszczenia do pracy dydaktycznej i naukowej, gdyż w wyniku reorganizacji Szkoły zwiększeniu uległa ilość kadry, a także rozszerzono plan studiów. Dopiero w 1888 r. ukończono budowę nowego gmachu dla Szkoły i w nim znalazły się pomieszczenia dla urządzenia laboratoriów. Zapewniło to lepsze warunki do pracy dla profesorów i do nauki dla uczniów. Jedną z niedogodności, która wyraźnie dawała się odczuć w nowych pomieszczeniach był brak gazu:

„[...] przez co prace w laboratoriach są mniej więcej ograniczone do mniejszego zakresu i powolniejszego tempa”⁵¹.

Laboratorium botaniczne

Szkoła po przejściu pod zarząd kraju otrzymała potrzebne fundusze na unowocześnienie laboratoriów, a także pomnażanie zbiorów, które miały służyć jako pomoce dydaktyczne. Z roku na rok dołączano kolejne eksponaty:

„Laboratorium i muzeum botaniczne posiada zielniki, zbiór nasion, modele roślin i ich części, modele chorób roślinnych, mikroskopów podobno 14 i przyrządy dość liczne do fizjologii experimentalnej, tak, że przy wykładach ważniejsze experimenta przerobione być mogą. Toż samo tyczy się przyrządów do wykładu chemii gleby i nawozów.”⁵²

Rozszerzono też pomieszczenia laboratorium botanicznego założonego w 1875 r. Dotąd składało się ono tylko z jednej małej sali, która raczej nie spełniała swojego przeznaczenia:

„[...] był też pokoik, nazwany laboratoryum botanicznem, w którym mikroskop, kilka modeli, stoły, szkła i trochę odczynników, stanowiły całe wyposażenie, dla pracy profesora niewystarczające, a uczniów już dla szczupłości miejsca w niem zatrudniać nie kuszono się.”⁵³

Dołączono do niej drugie pomieszczenie, w którym miały się odbywać ćwiczenia. Mimo to laboratorium Godlewskiego przedstawiało się nadal bardzo skromnie, ponieważ składało się tylko z dwóch niewielkich pokoi. Jeden był przeznaczony na zajęcia z uczniami, a drugi służył za pracownię profesora. Sytuacja zmieniła się diametralnie, gdy oddano do użytku świeżo wybudowany dla Szkoły budynek. Juliusz Au tak charakteryzuje nowe laboratorium botaniczne:

„Wielka sala o czterech na wschód zwróconych oknach, służy do ćwiczeń mikroskopijnych dla uczniów a zarazem na pomieszczenie zbiorów botanicznych. W sali tej, o dwa metry od okien, ustawiony jest rząd stołów, na których mieści się piętnaście mikroskopów (prawie wyłącznie pochodzących z warsztatów Zeiss'a), którymi laboratorium dla pracy uczniów rozporządza. Każdy uczeń przy ćwiczeniach otrzymuje osobny mikroskop; ponieważ zaś liczba biorących udział w ćwiczeniach mikroskopijnych zwykle do 30 dochodzi, więc dzieli się ich na dwie partie, z których każda w innym dniu w laboratorium botanicznym pracuje. Resztę pracowni botanicznej stanowią: sala dla doświadczeń fizjologicznych; pokój profesora; podręczne laboratorium chemiczne z dygestorium; ciemnica; podręczna ciepłarnia z przylegającą platformą do wysuwania stołów na szynach ewent. na otwarte powietrze i nareszcie pokój dla stacy kontroli nasion, zarazem pracownia asystenta.”⁵⁴

W Szkole Dublańskiej naukę rozplanowano na trzy lata, a porządek zajęć został z góry przewidziany na każdy rok. Godlewski wykładał botanikę i do 1887 r. także chemię rolną. Zajęcia obejmujące wiadomości botaniczne prowadzone przez niego w roku szkolnym 1888/89 przedstawiały się następująco:

- „Botanika ogólna (organografia, histologia, anatomia).” – 3 godz./tydz., półrocze letnie I.
- „Zarys systematyki botanicznej z uwzględnieniem roślin dla rolnictwa ważnych i patologia roślin.” – 3 godz./tydz., półrocze letnie II.
- „Fizjologia eksperymentalna roślin i repetitorium z tejez.” – 4 godz./tydz., półrocze zimowe III oraz 1godz./tydz. ćwiczenia, półrocze letnie IV.
- „Ćwiczenia w laboratorium botanicznem i w ogrodzie.” – 2godz./tydz., półrocze zimowe I; 2godz./tydz., półrocze letnie II oraz 2godz./tydz., półrocze letnie IV⁵⁵.

Do zajęć praktycznych z botaniki zatrudniony był asystent. W 1882 r. był nim Adam Prażmowski, w 1883 r. zastąpił go Józef Krupa, a następnie od 1887 r. Józef Olesków⁵⁶. Zagadnienia z chemii rolniczej Godlewski wykładał dla drugiego roku w półroczu zimowym: „*Chemia gleby i nawozów*” – 3godz./tydz.⁵⁷, z asystentem Stefanem Jentysem⁵⁸. W 1887 r. zatrudniono S. Jentyśa w charakterze adiunkta do zajęć z rolnictwa i chemii rolniczej i od tego roku Godlewskiemu przypadała tylko botanika.

Wykłady Godlewskiego z fizjologii roślin cieszyły się wśród studentów dużą popularnością, tak samo jak i wykłady Władysława Lubomęskiego. Odzwierciedlało się to w tym, że notowano na nich większą frekwencję słuchaczy niż u pozostałych wykładowców⁵⁹. Jak pisze jeden z pracujących w Dublinach docentów, Godlewski cieszył się wśród studiującej młodzieży dużym poważaniem:

„[...] zauważyłem [...], że nie ma w Dublinach nikogo dla kogo by uczniowie mieli tyle szacunku i karności jak dla W. Pana Profesora.”⁶⁰

Ogród botaniczny

Godlewskiemu podlegał także ogród botaniczny. Część ogrodu zajmowały rośliny spełniające rolę dydaktyczną w wykładach z botaniki:

„Ogród botaniczny, zostający pod kierunkiem dra Godlewskiego, jest dość obszerny, a z dawna znany jako prawdziwa ozdoba Dublan. Za pomocą wydawanego corocznie katalogu utrzymuje się stale stosunki ze wszystkimi ogrodami botanicznymi na obudwu półkulach. Prócz kolekcji roślin, które rolnik koniecznie znać potrzebuje, ustawionej w porządku, w jakim się rośliny w wykładach botaniki omawia, znaczniejsza część ogrodu zajęta jest pod drzewa krajowe i te, które zaaklimatyzować się dają, a dalej pod ogród kwiatowy, szkółki drzew, sad i uprawę warzywa. Prócz tego ogród posiada dwie cieplarnie i obszerne inspekta.”⁶¹

Poza zbiorem roślin rolniczych ogród posiadał także bogatą kolekcję traw. Słynął również z arboretum, w którym znajdowały się liczne gatunki drzew⁶².

Gdy profesor Marian Raciborski objął profesurę botaniki w Dublanach w roku 1900, tak pisał do Godlewskiego:

„[...] na każdym kroku w pracowni widoczne są ślady Jego [Godlewskiego] pobytu.”⁶³

Relacja z zastanego stanu przedstawiała niekorzystne zmiany, jakie zaszły od czasu opuszczenia Dublan przez Godlewskiego, zwłaszcza dotyczące ogrodu botanicznego:

„Dublańskie zakłady botaniczne zmieniły się w latach ostatnich – było i dłuższe bezkrólewie – bardzo na niekorzyść. Ogród zarósł na gaj, tabliczki w części nieczytelne, w części mylne, a najczęściej ich nie ma.”⁶⁴

Rozbudowany przez M. Raciborskiego ogród, po pierwszej wojnie światowej uległ jednak prawie całkowitemu zniszczeniu.

Stacja oceny i kontroli nasion

Galiczyjskie Towarzystwo Gospodarcze wielokrotnie na prośbę rolników ponawiało postulat, aby w Dublanach utworzyć stację kontroli nasion. Z tego powodu Wydział Krajowy w 1882 r. zwrócił się do Dyrekcji Szkoły w Dublanach z prośbą o opracowanie statutu dla planowanej stacji. Zostało to zlecone Godlewskiemu i jego asystentowi A. Prażmowskiemu. W tym samym roku przygotowany przez nich statut został zatwierdzony przez Wydział Krajowy, który już wtedy ustanowił w budżecie stałą roczną dotację dla stacji. Z powodu jednak trudności lokalowych zwlekano z jej otwarciem. Dopiero pod koniec następnego roku wygoszparowano nieduży pokoik i postanowiono otworzyć Stację. Jej kierownikiem został mianowany Godlewski. Rozpoczęły się przygotowania:

„Zakupiono tedy potrzebne do badania nasion przyrządy, ogłoszono o otwarciu stacyi w główniejszych dziennikach krajowych, wydrukowano w Rolniku, jako organie Towarzystwa gospodarczego statut stacyi, i nie bez pewnej obawy czy stacya z powodu szczupłego swego pomieszczenia i ograniczonych na razie środków, będzie w stanie żądaniom interesentów nadażyć, oczekiwano na rozpoczęcie się mające czynności.”⁶⁵

Stacja kontroli nasion rozpoczęła swą działalność z dniem 1 stycznia 1884 r. W tym samym roku Godlewski miał możliwość zwiedzić zagraniczne stacje kontroli nasion w trakcie swojej podróży naukowej, w którą został wysłany z polecenia Wydziału Krajowego, aby zapoznać się z organizacją wyższych szkół rolniczych⁶⁶. Dzięki temu poznał sposób urządzenia i funkcjonowanie podobnych stacji za granicą. Z całą pewnością swoje spostrzeżenia Godlewski wykorzystywał potem kierując dublańską Stacją Oceny i Kontroli Nasion. Prowadził ją przez cały okres swojej bytności w Dublanach, czyli do 1891 r.

Mimo że rolnicy bardzo domagali się takiej Stacji, w pierwszym roku jej działalności prawie wcale nie korzystano z jej usług⁶⁷. Przez zimę i wiosnę 1884 r. przysłano do zbadania tylko dwie próbki. W następnych latach liczba zleceń była większa, wciąż jednak nie wykorzystywano w pełni możliwości stacji. W 1887 r. została przekształcona w krajową stację botaniczno-rolniczą. Po odejściu Godlewskiego do Krakowa rozwijała się nadal i w 1894 r. została rozszerzona o dodatkowe dwa pola doświadczalne ze stodołą i altaną wegetacyjną. W końcu całkowicie niezależniła się od Dublan, a w 1921 r. podporządkowano ją Państwowemu Instytutowi Naukowemu Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach⁶⁸.

PRACE NAD ORGANIZACJĄ STUDIUM ROLNICZEGO W KRAKOWIE

Przygotowania do otwarcia Studium Rolniczego

Od kilku lat toczyła się ożywiona dyskusja na temat szkół rolniczych oraz w sprawie utworzenia takiej szkoły w Uniwersytecie Jagiellońskim. Została ona wywołana pogłębiającym się kryzysem w rolnictwie. Zajęły się tym tematem towarzystwa rolnicze działające na ziemiach polskich oraz wiele osób ze środowisk naukowych. Jednym ze znaczących w tej dyskusji był głos Emila Godlewskiego. Wielokrotnie wypowiadał się on na łamach prasy, a jego poglądy były wynikiem wnikliwej obserwacji i doświadczenia, jakie zdobył w czasie swoich wyjazdów naukowych za granicę, a także w czasie reorganizacji Szkoły w Dublanach. Na terenie Galicji była ona jedyną polską rolniczą szkołą wyższą. Oprócz niej istniała jedynie rolnicza szkoła średnia w Czernichowie.

Pod koniec lat osiemdziesiątych pojawiły się realne szanse na utworzenie szkoły rolniczej przy Uniwersytecie Jagiellońskim. Na początku marca 1889 r.

Senat Akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego zwrócił się do Wydziału Filozoficznego o przedstawienie zasad organizacji Oddziału Rolniczego i jeszcze w tym samym miesiącu przygotowano szczegółowy plan naukowy oraz kosztorys założenia i utrzymania Oddziału⁶⁹. Projekt statutu został opracowany przez Franciszka Kasparka, profesora na Wydziale Prawa. Wszystkie dokumenty na początku kwietnia zostały przesłane do Ministerstwa Oświaty w Wiedniu. Godlewski zaprzyjaźniony z Edward Janczewskim (1846–1918) należał do osób, które jako pierwsze dowiedziały się o tych planach. Godlewski ciesząc się poważaniem i zaufaniem doradzał w wielu kwestiach i w zasadzie od początku miał wpływ na kształtowanie się zarysów przyszłego Studium Rolniczego. E. Janczewski pisał:

„Piszę do Ciebie z zupełnem zaufaniem, że tajemnicy nie wydasz nikomu, a przyłożysz rękę do rzeczy pożytecznej, chociaż na razie może nie leżącej w Twoim interesie osobistym. Przystępuję wprost do rzeczy. Sprawa oddziału rolniczego na naszym Uniwersytecie na prawdę stoi na dobrej stopie. [...] Ponieważ moja ufność do Ciebie jest nieograniczoną, tem bardziej kiedy chodzi o kwestje nauki rolnictwa, przeto jest rzeczą niezbędną, abym w ciągu dwóch tygodni z Tobą osobiście się zobaczył i odbył długą konferencję w sprawie przyszłego oddziału rolniczego i personelu jakim go można na razie obsadzić.”⁷⁰

Sprawa ta nie była obojętną i dla Godlewskiego, któremu szczerze zależało na lepszej przyszłości polskiego rolnictwa. Pragnął, aby młodzi rolnicy mieli możliwość zdobycia rzetelnego wykształcenia, podzielał ten pogląd również E. Janczewski odpisując Godlewskiemu:

„Jestem najzupełniej Twego zdania, że trzeba stworzyć od razu rzecz dobrą i zupełną.”⁷¹

Działania wielu osób zmierzające do powstania Oddziału Rolniczego doprowadziły do tego, że cesarz wydał zezwolenie na rozpoczęcie nauczania rolnictwa na Wydziale Filozoficznym UJ od roku akademickiego 1890/1891 postanowieniem z dnia 18 sierpnia 1889 r. Trzy miesiące później został o tym powiadomiony rektorat Uniwersytetu. Wydział Filozoficzny powołał Komisję Rolniczą, która natychmiast energicznie rozpoczęła prace przygotowawcze. Największy w nich udział przypisuje się dwóm profesorom – Edwardowi Janczewskiemu i Franciszkowi Kasparkowi⁷².

Podróż naukowa po Europie

Senat Uniwersytetu postanowił wysłać przedstawicieli w podróż naukową po zagranicznych uczelniach rolniczych. Jej celem było zapoznanie się z instytucjami rolniczymi, zwłaszcza związanymi z uniwersytetami, aby wytyczyć jak najlepszy kierunek organizacji i rozwoju Studium. Komisja Rolnicza wytypowała

Edwarda Janczewskiego, a wraz z nim proponowała jako towarzysza wyprawy Władysława Szajnochę lub Karola Olszewskiego (1846–1915)⁷³. Ostatecznie zaproszono Emila Godlewskiego⁷⁴, wtedy jeszcze profesora w Dublinach:

„Razem z tym listem przyjdzie do Ciebie zapytanie Senatu akademickiego, czybyś ze mną na wycieczkę do Niemiec nie pojechał. Jest to skutek uchwały wczorajszej, w której nie brałem udziału, ponieważ kwestja i mojej osoby się tyczyła. Jest ona dla mnie spodzianie szczęśliwą i stanęła jednołóśnie. Zaklinam więc Cię teraz na wszystko, abyś przychylnie jutro odpowiedział, a rzeczą będzie Senatu usunąć trudności, które mogłyby stanąć temu na zawadzie.”⁷⁵

Delegowani zwiedzili Wiedeń, Berlin, Zurich, Monachium, Bonn, Paryż, Gridgon, Gemblou, Lipsk oraz Halle. Postulaty będące wynikiem wizytowania uczelni zagranicznych uczeni przedstawili zaraz po powrocie z podróży na posiedzeniu Komisji Rolniczej w dniu 26 maja 1890 r. Z polecenia Wydziału Krajowego Godlewski badał we Francji i Niemczech również organizację internatów przy szkołach rolniczych. Planowano bowiem utworzyć taki internat dla uczniów Szkoły w Dublinach⁷⁶. Natomiast E. Janczewski dodatkowo był zainteresowany szkołami ogrodniczymi.

Poprawki, które profesorowie wnieśli do projektu statutu przygotowanego przez profesora F. Kasparka, były właściwie drugorzędne, ponieważ koncepcja była zgodna z ich przekonaniem, które zostały tylko utwierdzone w czasie ich podróży. Uważa się, że na projekt F. Kasparka miała wpływ od dłuższego czasu prowadzona dyskusja w prasie. Znane mu były poglądy Godlewskiego, który od wielu lat toczył w prasie polemikę na temat organizacji i funkcjonowania szkół rolniczych. Również dyskusja w Towarzystwie Rolniczym Krakowskim wpłynęła na postać tego projektu. Trzechletni bieg nauki został zaczerpnięty ze szkoły w Dublinach, podczas gdy w Niemczech studia rolnicze trwały przeważnie dwa lata. Postanowiono, że pieczę nad Studium będzie sprawować Komisja Rolnicza, której przewodniczył będzie dyrektor Studium. Studenci Studium Rolniczego byli zobowiązani do stosowania się do przewidzianego ogólnie planu nauki, a warunkiem przechodzenia na kolejne lata było zdanie określonych egzaminów po każdym roku studiów. Absolutorium można było uzyskać po zaliczeniu egzaminów z roku trzeciego. Wcześniej należało przedstawić pracę pisemną, która mogła być na przykład opisem jakiegoś doświadczenia laboratoryjnego⁷⁷. Ostatecznie zredagowany przez F. Kasparka pierwszy tymczasowy statut oraz plan nauk zatwierdził cesarz pod koniec lipca 1890 r. i w tym samym roku otwarto Studium Rolnicze w Uniwersytecie Jagiellońskim. Studium było pierwszą na ziemiach polskich wyższą szkołą rolniczą związaną z uniwersytetem.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

We Lwowie Godlewski nie ma dużych możliwości prowadzenia badań naukowych. Dopiero po przeniesieniu się do Dublan tworzy własną pracownię fizjologiczną. Jednak, mimo tych warunków, rozpoczyna prace nad oddychaniem roślin, a także kontynuuje doświadczenia nad zjawiskiem etiolacji. Okres pobytu w Dublanach to czas wieloletnich badań nad wzrostem roślin. W 1884 r. Godlewski publikuje artykuł na temat przewodzenia wody w roślinach. Zwraca w nim uwagę, że proces ten nie jest wyłącznie zjawiskiem mechanicznym, ale również mają na niego wpływ procesy fizjologiczne. Praca ta znajduje szeroki oddźwięk w środowisku naukowym.

**Współtwórca i długoletni profesor
Studium Rolniczego w Krakowie (1891–1920)**

STARANIA O PROFESURĘ W UNIWERSYTECIE W KRAKOWIE

Dnia 3 czerwca 1890 r. Wydział Filozoficzny UJ wystosował pismo wraz z dołączoną do niego opinią i uzasadnieniem wniosku do Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego, z prośbą o mianowanie Godlewskiego profesorem zwyczajnym chemii rolniczej oraz kierownikiem pracowni rolniczo-chemicznej. Uważano za konieczne, aby nastąpiło to jeszcze przed otwarciem pierwszego roku Studium, aby mógł się on zająć sprawami organizacyjnymi. Wydział motywował prośbę do Ministerstwa i wymieniał obowiązki, które miały przypaść Godlewskiemu:

„[...] którego głównem na razie zadaniem byłoby objęcie referatu spraw rolniczych oraz tych rozmaitych czynności przygotowawczych, które są niezbędne do zapewnienia studium rolniczemu wszelkich pomocniczych środków naukowych jak gabinety, pracownie, urządzenia na polu doświadczalnym itp. które to wszystkie czynności wymagają nie tylko więcej wolnego czasu niż mieć go mogą inni członkowie Wydziału, ale także gruntownej znajomości potrzeb studium rolniczego aby wszystko należycie obmyślanem i wykonaniem zostało.”⁷⁸

E. Janczewski na początku czerwca 1890 r. donosił Godlewskiemu:

„Stało się już. Wczoraj na posiedzeniu komisji uchwalono jednomyślnie, a dziś także jednomyślnie na Wydziale, aby Ciebie powołać na profesora Chemji rolniczej. Postanowiono opuścić, ale tylko w tytule, fizjologię roślin, bo znajdowano że tytuł ten jest zadługi i gorzej brzmić będzie dla szerszej publiczności, niż po prostu chemja rolnicza.”⁷⁹

Ministerstwo nie od razu przychyliło się do prośby o mianowanie Godlewskiego. Pertraktacje trwały długo i decyzja zapadła dopiero postanowieniem z dnia 31 stycznia 1891 r., a stała się prawomocna z dniem 1 kwietnia 1891 r.⁸⁰ Godlewski

został pierwszym profesorem mianowanym dla Studium Rolniczego UJ. Jako kandydaci na tę samą katedrę zgłaszali się również – lekarz z Wiednia Władysław Niemiłowicz i docent Uniwersytetu Lwowskiego Bronisław Lachowicz⁸¹. Dopiero więc w 1891 roku, czyli po pół roku od rozpoczęcia działalności Studium, Godlewski powrócił do Krakowa i objął katedrę chemii rolnej z obowiązkiem wykładania fizjologii roślin. Po wyjeździe profesora z Dublan jego wykłady zostały rozdzielone w zastępstwie pomiędzy S. Jentysa i J. Oleskowa. Od letniego semestru 1891/1892 prowadził je już następca Godlewskiego na katedrze botaniki – Ignacy Szyszylowicz⁸².

Wykłady z fizjologii roślin dla pierwszego roku Godlewski rozpoczął zaraz po przyjeździe do Krakowa, w semestrze letnim roku akademickiego 1890/1891. E. Janczewski wcześniej donosił mu do Dublan:

„Ułożyliśmy porządek godzin na letnie półroczce. Tobie wyznaczaliśmy na fizjologię od 8ej do 9ej rano. Nie wiem czy Ci się to podoba; ranek potem cały swobodny i jest czas na wypoczynek.”⁸³

E. Janczewski, który kierował Zakładem Anatomii i Fizjologii Roślin wykładał botanikę ogólną i rolniczą. Zakład ten był ściśle związany ze Studium⁸⁴. Od 1 czerwca 1913 r. E. Janczewski na własną prośbę przeszedł na emeryturę, gdyż chciał ustąpić miejsca dla Władysława Rotherta, którego miał nadzieję pozyskać dla Uniwersytetu. Jednak władze austriackie nie zgodziły się na zatrudnienie tego uczonego, mimo wielu zabiegów ze strony uczelni. Po E. Janczewskim zastępczo kierownictwo obejmowali kolejno: M. Raciborski, E. Godlewski, a nieformalnie prawdopodobnie także i W. Rothert. W październiku 1915 r. E. Janczewski powrócił jako zastępca kierownika katedry, ale ze względu na zły stan zdrowia już w roku akademickim 1917/1918 zarządzanie przejął tymczasowo ponownie Godlewski⁸⁵. E. Janczewski nie wrócił już na uczelnię, zmarł 17 lipca 1918 r.

POMIESZCZENIA DLA STUDIUM ROLNICZEGO

Na pierwszym roku studentów obowiązywały przedmioty przyrodnicze i prawnicze wykładane przez profesorów Wydziału Filozoficznego i Wydziału Prawa. Wykłady miały się odbywać w pomieszczeniach stosownych katedr tych Wydziałów. Dopiero w następnych latach nauki miały się rozpocząć zajęcia z przedmiotów specjalistycznych. Dlatego Studium otwarto już na jesieni 1890 r., chociaż nie mianowano jeszcze żadnego profesora specjalnie dla Studium, ani nie było jeszcze budynku, w którym miało się ono mieścić. Środki finansowe przyznane na rozpoczęcie działalności Studium były niewystarczające na budowę czy wynajęcie odrębnego gmachu. Na tymczasową siedzibę postanowiono przeznaczyć budynek Collegium Iuridicum. Wymagał on remontu, by przystosować go dla potrzeb Studium:

„Wczoraj nareszcie dostałem plany Coll. jur. a dziś tam byłem, aby naocznie lokale obejrzyć i plany te sprostować. Już ułożyłem projekt dyspozycji lokalów na tymczasowe pomieszczenie Wydziału rolniczego i ten Ci wraz z planami przesyłam, prosząc o ich zwrot bardzo rychły i o Twoją opinię co do mojego projektu. Na parterze tylko służba mieszkać może, nic innego. Za dni kilka ma być konferencja z budowniczym o Coll. jur. na którą muszę przyjść z projektem gotowym, po czym nastąpi obliczenie, wiele tymczasowa restauracja gmachu kosztować będzie i przedstawienie sprawy rządowi, aby dał na to pieniądze.”⁸⁶

Niecierpliwie wyczekiwano mianowania Godlewskiego i jego przyjazdu do Krakowa:

„[...] teraz Collegium juridicum się restauruje a digestoriów bez Ciebie stawić nie można.”⁸⁷

W styczniu 1891 r. prace remontowe były już ukończone i pozostało tylko urządzenie wewnątrz pracowni i sal.

POLE DOŚWIADCZALNE

E. Janczewskiemu przypało również zadanie wyszukania i urządzenia pola doświadczalnego dla Studium. Już 1890 r. pisał do Godlewskiego w tej sprawie:

„Byłbym bardzo Ci wdzięcznym, gdybyś mi mógł coś donieść o rozmiarach i sposobie zbudowania szop na polu doświadczalnym oraz o ogrodzeniu, jakie tam będzie koniecznym. Bo i na to trzeba zrobić kosztorys i rządowi przedstawić.”⁸⁸

Jednak brak funduszków skąpo udzielanych przez władze austriackie spowodował, że przez następne lata zagospodarowanie go było niemożliwe i Studium było zmuszone oddawać je w dzierżawę. W roku 1893 rozpoczęto użytkowanie, ale dopiero w 1895 r. uzyskano potrzebne pieniądze na wybudowanie stodoły i spichlerza, a w latach następnych postawiono altanę wegetacyjną oraz mur ochronny. Całość obszaru była podzielona na trzy części: ogród owocowo-warzywny, szkółkę leśną i właściwe pole doświadczalne. Ogród owocowo-warzywny był od początku pod kierownictwem asystenta katedry anatomii i fizjologii roślin – Józefa Piotra Brzezińskiego. Odkąd tylko Studium rozpoczęło tu działalność, zajął się on zorganizowaniem tego ogrodu i sprawił, że prace bardzo szybko posuwały się naprzód. Już w 1894 r. Godlewski pisał o pracy J. P. Brzezińskiego do Ministerstwa:

„[...] zdołał stworzyć rzecz niespodzianą, a mianowicie ogród uporządkowany podług wszelkich wymagań, zasadzony drzewami owocowymi piennymi i karłowatymi, zawierający szkółkę drzew owocowych, a nadto bardzo rozległą kulturę najrozmaitszych jarzyn. Tam, gdzie przed rokiem było pole opuszczone i wyjałowione, teraz znajduje się warzywa prześlicznie rosnące i drzewa owocowe, które acz młode, obiecują za parę lat wydać owoce.”⁸⁹

Od stycznia 1895 r. J. P. Brzeziński został mianowany prowizorycznym nadzorcą całości pola z tym, że musiał ustąpił on ze stanowiska asystenckiego. Wraz z budową budynków na polu można było rozpocząć prowadzenie doświadczeń. Pracami na nim kierowali przede wszystkim profesorowie uprawy roślin i chemii rolniczej. Pole spełniało również rolę demonstracyjną dla studentów Studium. Od roku 1898, czyli od śmierci F. Czarnomskiego polem doświadczalnym opiekował się Godlewski.

KADRA NAUKOWA

Godlewski musiał godzić pracę badawczą i dydaktyczną z pracą organizacyjną na rzecz Studium. Jemu i E. Janczewskiemu polecono wyszukanie kandydatów na kolejne nie obsadzone jeszcze katedry Studium:

„[...] trzeba było zawczasu pomyśleć o siłach fachowo-rolniczych. Troska o wyszukanie takich sił z natury rzeczy przypadła mnie i prof. Janczewskiemu. [...] w czasie naszej podróży mieliśmy więcej sposobności do zapoznania się z ludźmi, [...] którzy mogliby się może kwalifikować do zajęcia odpowiednich stanowisk nauczyielskich w organizującym się studjum rolniczym.”⁹⁰

Stopniowo Godlewski zgromadził wokół siebie znakomitą kadrę profesorską. Na katedrę hodowli zwierząt został mianowany Leopold Adametz – docent z Wyższej Szkoły Rolniczej w Wiedniu, na katedrę rolnictwa – Franciszek Czarnomski, na katedrę administracji gospodarczej i organizacji gospodarstw – Władysław Lubomęski, dyrektor Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublinach.

W 1892 r. Godlewski został przedstawiony na dyrektora Studium Rolniczego⁹¹. W tym samym czasie Wydział Krajowy zaproponował Godlewskiemu na bardzo dobrych warunkach finansowych objęcie posady dyrektora Szkoły Rolniczej w Dublinach. Przyspieszyło to nominację dla Studium i Godlewski pozostał w Krakowie, a wybierany na kolejne trzyletnie kadencje pozostawał na nim przez szesnaście lat (1892–1908). W 1908 roku Godlewski zrezygnował z tej funkcji, a Minister podziękował mu za długoletnie kierownictwo Studium⁹². Po ustąpieniu Godlewskiego stanowisko to zajmowali kolejno: Walerian Klecki (1868–1920), Tadeusz Sikorski (1851–1937), Feliks Rogoziński (1879–1940) i jako ostatni Stefan Surzycki (1864–1936).

W marcu 1893 r. Wydział Filozoficzny uchwalił regulamin wewnętrzny dotyczący podziału czynności urzędowych pomiędzy Dziekanatem Wydziału a dyrekcją Studium⁹³. Dyrektor Studium zyskał szereg uprawnień pozwalających na niezależne decydowanie w kwestiach organizacji studiów i spraw studenckich. Wzrost kompetencji dyrekcji i Komisji Rolniczej był też związany z autorytetem, jakim cieszył się Emil Godlewski sen. wybrany jako pierwszy na to stanowisko. Jednocześnie wraz ze wzrostem liczby studentów wzrastał zakres obowiązków

kancelaryjnych. Musiał je wykonywać w przeważającej części sam uczony ze względu na ograniczanie przez rząd austriacki funduszy na zatrudnianie pracowników biurowych. Stawało się to coraz większym obciążeniem dla profesora i było prawdopodobnie głównym powodem jego rezygnacji ze stanowiska dyrektora w 1908 r.

PRACOWNIA GODLEWSKIEGO

Swoją pracownię chemii rolnej i fizjologii roślin Godlewski zorganizował na drugim piętrze Collegium Iuridicum przy ulicy Grodzkiej. Pierwszym asystentem katedry został Tadeusz Czaykowski mianowany w lipcu 1891 r.⁹⁴ W początkowych latach funkcjonowania Studium wciąż borykano się z niedoborami finansowymi. Pieniądze przyznawane dla katedr były niejednokrotnie niewystarczające. Profesor ciągle wystosowywał podania o dotacje katedry, czy o przyznanie funduszy na różne niezbędne zakupy. Władze austriackie niechętnie je przyznawały, więc te same prośby trzeba było ponawiać nawet kilka razy. Pomieszczenia, które zajmowało Studium były jedynie tymczasowe i szybko stały się za ciasne, wraz ze zwiększającą się frekwencją studentów. Profesor próbował jakoś zaradzić temu problemowi np. dokupując dodatkowe ławki do sali wykładowej⁹⁵. Wybudowanie budynku przeznaczonego specjalnie dla Studium Rolniczego było nagłą koniecznością. W 1898 r. ks. profesor Władysław Knapiński rektor uczelni tak wyraził się o dotychczasowej siedzibie Studium:

„Collegium Iuridicum jest to rudera, godna może zachowania jako zabytek archeologiczny, lecz dla Studium wcale nieodpowiednia i niewystarczająca; sale niskie, ciasne, brak w nich światła w dzień, powietrza jest wprawdzie obfitość, ale.... zepsutego”⁹⁶.

Ministerstwo z powodów finansowych przez długi czas nie chciało się także zgodzić na wybudowanie szklarni. Prywatne fundusze na ten cel ofiarował w końcu profesor Franciszek Czarnomski, lecz nie doczekał się realizacji projektu, gdyż zmarł zanim uzyskano pozwolenie.

PODRĘCZNIKI

Prawie od samego momentu powstania Studium Rolniczego zawiązało się Kółko Rolnicze Wszechnicy Jagiellońskiej utworzone przez studentów Studium⁹⁷. Prowadziło ono między innymi działalność wydawniczą. Wynikała ona z niedostatku podręczników zwłaszcza do przedmiotów rolniczych. Przygotowywane i oddawane do druku skrypty do nauk rolniczych i przyrodniczych rozchodziły się również poza uczelnią, a nawet poza granicami ziem polskich. Kółko organizowało konkursy na najlepsze notatki z wykładów, które później poprawiał i uzupełniał profesor danego

przedmiotu i były one wydawane. Wielokrotnie publikowano skrypty z wykładów profesora Godlewskiego, zarówno z chemii rolniczej, jak i fizjologii roślin.

BUDOWA GMACHU DLA STUDIUM ROLNICZEGO

Wzrastająca z roku na rok liczba studentów przyczyniła się do tego, że wybudowanie budynku dla Studium było jak najbardziej wskazane. W 1893 r. Godlewski przedstawił Senatowi UJ propozycję zakupu na ten cel gruntów pofortyfikacyjnych pomiędzy ulicą Wolską a Smoleńską, wystawione przez władze wojskowe na licytację. Sprawa postawienia nowego gmachu ciągle się jednak odsuwała. W 1896 r. gmina miasta Krakowa zaproponowała rządowi po bardzo korzystnej cenie sprzedaż narożnych gruntów przy ulicy Czystej i Żabiej (obecnie Aleje Mickiewicza). Pertraktacje przeciągały się i rząd dokonał zakupu dopiero w roku 1901. Do sprzedaży była przeznaczona także parcela po przeciwnej stronie ulicy Czystej, na której planowano wznieść budynek dla weterynarii. Dzięki staraniom Godlewskiego, który nakłonił gminę do znacznego obniżenia ceny, a także dzięki ofiarności społecznej udało się nabyć i ten grunt⁹⁸. Wznoszenie gmachu Studium Rolniczego ukończono w 1910 r., a jego zasiedlenie nastąpiło w roku następnym. Zgodnie z przeznaczeniem otrzymał on nazwę Collegium Agronomicum. Katedra chemii rolniczej zajęła pomieszczenia na drugim piętrze gmachu⁹⁹. Przez wiele dziesiątków lat budynek ten służył naukom rolniczym i służy im także dzisiaj. Należy on obecnie do krakowskiej Akademii Rolniczej, spadkobierczyni Studium Rolniczego. Zmieniono także nazwę na Collegium Godlewskiego, doceniając zasługi uczonego podczas organizacji Studium.

POWSTANIE ZAKŁADU ROLNICZO-DOŚWIADCZALNEGO

W dniu 1 grudnia 1892 r. asystenturę przy Katedrze Chemii Rolniczej objął Stefan Jentys¹⁰⁰ – asystent Godlewskiego jeszcze z czasów dublańskich. Musiano mocno poprzeć tę kandydaturę w Namiestnictwie, ponieważ S. Jentys nie posiadał obywatelstwa austriackiego i był żonaty, a według obowiązujących przepisów asystentami mogli być tylko kawalerowie¹⁰¹. Zdecydował się on opuścić posadę profesora w Szkole w Dublanach z powodu reakcji, jaką wywołał jego krytyczny artykuł dotyczący planowanego internatu dla tamtejszych studentów. S. Jentys przeciwstawił się planom skoszarowania młodzieży na wzór francuski, który zakładał, że uczniowie mieliby podlegać przez całą dobę stałemu dozorowi i nie poruszać się poza wydzielony teren. Absurdalność tego pomysłu podważał chociażby tym, że do Dublan uczęszczali studenci będący w przeważającej większości dorosłymi ludźmi¹⁰². Treść artykułu opublikowana w „Rocznikach Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach” wywołała prawdziwą burzę, zwłaszcza że została ona rozpowszechniona w formie broszury wśród posłów sejmowych. Ostatecznie

doprowadziło to do oficjalnej nagany udzielonej S. Jentysowi przez Wydział Krajowy¹⁰³. Jego oburzenie było tak duże, że wołał objąć niskopłatną posadę asystenta w Krakowie niż dalej pracować w Szkole Dublańskiej.

W 1899 r. S. Jentysa mianowano profesorem nadzwyczajnym uprawy roślin. W 1902 r. objął kierownictwo nowopowstałego przy Studium Zakładu Rolniczo-Doświadczalnego, którego organizacja spoczęła całkowicie w jego rękach¹⁰⁴. Godlewski bardzo zabiegał u władz austriackich o powstanie tej placówki. Zakład znalazł siedzibę przy ulicy Łobzowskiej, gdzie początkowo wynajmowano, a później zakupiono budynek z dużym ogrodem i szopą. Oprócz działalności dydaktycznej prowadzono doświadczenia w gospodarstwach chłopskich, udzielano porad rolnikom, badano i oceniano jakość produktów rolnych, kierowano pracami dotyczącymi zwalczania chorób i szkodników roślin uprawnych¹⁰⁵.

ZAŁOŻENIE TOWARZYSTWA

W 1902 r. zostało założone Towarzystwo Popierania Polskiej Nauki Rolnictwa. Profesorowie Studium systematycznie zasiadali w komitecie tego Towarzystwa. Powstało one w wyniku planów wydawania polskiego naukowego czasopisma rolniczego. Myśl taka pojawiła się w ramach Sekcji Przyrodniczo-Rolniczej w czasie IX Zjazdu Przyrodników i Lekarzy Polskich w Krakowie¹⁰⁶. Być może ważnym głosem w tych projektach był głos Godlewskiego, gdyż przypisuje się mu znaczną rolę w powstaniu tego czasopisma¹⁰⁷. „Roczniki Nauk Rolniczych” zaczęto wydawać od 1903 r. Pierwszym jego redaktorem naczelnym został S. Jentys.

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Akademii Umiejętności wybrał Godlewskiego na członka korespondenta 21 maja 1886 r., a decyzja ta została przegłosowana przez Walne Zgromadzenie 12 listopada 1887 r. Po rozpoczęciu pracy w Krakowie został on członkiem czynnym dzięki wyborowi Wydziału dnia 29 maja 1891 r., a zatwierdzeniu przez Walne Zgromadzenie 31 października 1891 r.¹⁰⁸

W Akademii Godlewski przez rok pełnił w jej władzach najwyższą funkcję, jakiej dostąpili botanicy, a mianowicie od 12 czerwca 1918 r. prawdopodobnie do 23 marca lub 28 maja 1920 r. był wiceprezesem Akademii. Przez długi okres czasu był też dyrektorem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego. Pierwszy raz został nim obrany 13 maja 1902 r. i piastował ten urząd do 17 maja 1904 r. Następnie wybrano go na to stanowisko 20 maja 1914 r., a powołany jeszcze dwa razy z rządu (9 czerwca 1916 r. i 3 czerwca 1918 r.) pozostawał na tym stanowisku do 28 maja 1920 r. Profesor Godlewski przewodniczył również Komisji Fizjograficznej działającej w obrębie Wydziału Matematyczno – Przyrodniczego Akademii: od 12 marca 1913 r. do 20 marca 1915 r., od 24 marca do 14 maja 1917 r.

(w zastępstwie za zmarłego Mariana Smoluchowskiego) i od 27 kwietnia 1918 r. do 1919 r.¹⁰⁹

Po powstaniu Studium Rolniczego, profesorowie tam pracujący doprowadzili do powstania Sekcji Rolniczej w ramach Komisji Fizjograficznej AU. Początkowo przewodniczył jej E. Janczewski, a następnie od marca 1898 r. funkcję tę objął Godlewski i sprawował ją do 24 marca 1911 r.¹¹⁰ W 1895 r. został wydany „Program Sekcji Rolniczej”, który opracowało grono specjalistów z poszczególnych działów. Redakcję objęli E. Janczewski i E. Godlewski, którzy byli inicjatorami opracowania tego programu¹¹¹.

INNE OBOWIĄZKI

Godlewski w latach 1901, 1911 oraz 1917 r. piastował stanowisko wicedyrektora Ogrodu Botanicznego. Obejmowanie przez profesora tej funkcji wiązało się z okresami, kiedy Ogród Botaniczny był pozbawiony kierownictwa. W 1901 r. dotychczasowy dyrektor Ogrodu J. Rostański z powodu ciągłych konfliktów z głównym ogrodnikiem Gustawem Polem wystąpił o zwolnienie z obowiązków dyrektorskich. Cała sprawa skończyła się dwoma procesami przed Senatem Akademickim, których wynikiem było pozostawienie ogrodnika na zajmowanym stanowisku. Wobec braku rozwiązania problemu J. Rostański zrzekł się całkowicie kierownictwa i w 1910 r. przeniesiono go na wcześniejszą emeryturę. Zanim obowiązki objął nowy dyrektor – Marian Raciborski, zastępstwo przyjął w roku akademickim 1910/1911 E. Janczewski, a 1911/1912 Godlewski¹¹². Również po śmierci M. Raciborskiego w 1917 r., zanim wybrano nowego dyrektora, do końca roku Godlewski sprawował tymczasowy zarząd nad Ogrodem¹¹³.

W 1910 r. Godlewski na prośbę Wydziału Krajowego przyjął urząd członka kuratorium Krajowej Szkoły Rolniczej w Czernichowie¹¹⁴. Funkcję tę sprawował przez wiele lat. Często też osobiście wizytował Szkołę, by z jej problemami dokładniej zapoznać się na miejscu¹¹⁵.

REORGANIZACJA STUDIUM ROLNICZEGO

Konieczność reorganizacji Studium Rolniczego dostrzegano od początku, ale stało się to wyraźnie widoczne w miarę upływu kolejnych lat jego działalności. W roku 1908 Godlewski jako dyrektor Studium i przewodniczący Komisji Rolniczej przedstawił tę sprawę i zreferował ją przed Komisją Wydziału Filozoficznego¹¹⁶. W prace na reorganizacją włączył się także Walerian Klecki. Godlewski będąc dyrektorem Studium zauważał konieczność zmian. Poszerzanie zakresu wiadomości, który obowiązywał studentów doprowadził do przedłużenia studiów – zmieniono kurs trzyletni na czteroletni. Rozszerzono także tematykę egzaminów promocyjnych, oraz sprecyzowano przepisy dotyczące prac dyplomowych.

FUNDACJA STYPENDIALNA IM. KORNELIUSZA GODLEWSKIEGO

Profesor Godlewski występując w imieniu swojego rodzeństwa, w dniu 29 listopada 1909 r. złożył do Senatu Akademickiego cztery tysiące rubli oraz wnioszek o utworzenie fundacji stypendialnej im. Korneliusza Godlewskiego – swojego ojca, który przed śmiercią życzył sobie, aby jego pieniądze poświęcić na ten cel. Stypendium miało być przeznaczone dla niezamożnego słuchacza Studium Rolniczego UJ:

„[...] wyznania rzymsko-katolickiego, narodowości polskiej, i do solidarności z tą narodowością się przyznajacem, odznaczającemu się prawości charakterem, skrupulatną sumiennością w spełnianiu obowiązków i celującymi postępami w naukach.”¹¹⁷

Prawo nadawania tego stypendium miało przysługiwać samemu Godlewskiemu na podstawie opinii Komisji Rolniczej, Kolegium profesorów Wydziału Rolniczego oraz Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Natomiast po śmierci profesora prawo to miało przejść na jego syna Emila, zaś z kolei po jego śmierci na Senat Akademicki. Akt fundacyjny został zatwierdzony przez Namiestnictwo 6 marca 1914 r.¹¹⁸ Wnioski pierwszych kandydatów do tego stypendium zostały rozpatrzone przez profesora Godlewskiego¹¹⁹.

I WOJNA ŚWIATOWA

Pierwsza wojna światowa zaczęła się w czasie, gdy wielu profesorów i studentów wyjechało na wakacje. Sytuacja zmusiła ich do pozostania poza Krakowem przez następne miesiące, a w pewnych przypadkach i przez lata. Zbliżenie się do Krakowa linii frontu, powołanie do wojska studentów i pracowników oraz zajęcie gmachów Uniwersytetu dla potrzeb wojska spowodowało, że rok akademicki 1914/1915 nie mógł się rozpocząć w przepisowym terminie. Kraków otoczony fortami obronnymi, jako nadgraniczna twierdza został podporządkowany władzy wojskowej. Dla przebywającej poza nim ludności cywilnej miasto zostało zamknięte, a część mieszkańców została zmuszona do przymusowej ewakuacji¹²⁰. Godlewski przebywał w tym czasie w Zakopanem, gdzie wyjechał na letni wypoczynek. Nie mogąc powrócić przedłużał swój pobyt o kolejne miesiące.

Zaraz po wybuchu wojny w bezpośrednim sąsiedztwie miasta rozpoczęła się walka. Władze Uniwersytetu Jagiellońskiego zostały zmuszone do oddania budynków uniwersyteckich na cele wojskowe. W pierwszych dniach sierpnia również Collegium Agronomicum zostało przejęte przez wojsko¹²¹. Na budynkach zabytkowych i szpitalnych, dla ich ochrony przed bombardowaniem, zgodnie z konwencją haską wywieszono białe flagi z niebieskimi paskami. Wisiały one także na wszystkich budynkach uniwersyteckich.

Oddalenie się frontu od Krakowa sprawiło, że w lutym 1915 r. zaczęto planować reaktywowanie wykładów na Uniwersytecie. Mimo, że w mieście przebywało niewielu studentów, postanowiono rozpocząć naukę. W związku z tym,

władze uniwersyteckie wystarały się o umożliwienie powrotu do pracy profesorom i docentom, dzięki czemu i profesor Godlewski mógł wreszcie wrócić do Krakowa. Z dniem 1 maja wznowiono na uczelni zajęcia dydaktyczne. Trzeba było załatwić sprawy lokalowe, gdyż wiele gmachów uniwersyteckich wciąż było w posiadaniu wojska. Kilka z nich zostało jednak zwróconych Uniwersytetowi, w tym także budynek Studium Rolniczego. Swoje pomieszczenia udostępniła Akademia Umiejętności¹²².

W Zakładzie Chemii w czasie trwania I wojny światowej dały się odczuć braki personalne. Zaraz na po jej wybuchu Godlewski stracił wszystkich swoich asystentów. Przed rozpoczęciem działań wojennych obowiązki asystenckie pełniły trzy osoby. Władysława Vorbrodta w 1914 r. władze rosyjskie internowały na terenie Rosji i ślad po nim zaginął. Jednak ze względu na przyjęcie przez niego obywatelstwa austriackiego i ze względu na jego owocną pracę władze uniwersyteckie przez cały czas przedłużały mu asystenturę. Drugi z asystentów – Tadeusz Klimowicz wyjechał na wakacje do zaboru rosyjskiego i nie mógł już powrócić, a że był poddanym rosyjskim, utracił posiadłość. Trzeci zaś – Zygmunt Leyko został powołany do wojska austriackiego do służby przy szpitalu polowym na froncie włoskim. Dopiero na prośbę dyrekcji Studium został w 1917 r. przydzielony do szpitala Twierdzy Krakowskiej i dostał pozwolenie na pełnienie obowiązków asystenckich w godzinach pozasłużbowych¹²³. Na zwolnione przez T. Klimowicza miejsce i w zastępstwie za W. Vorbrodta trzeba było powołać nowe osoby.

W trakcie trwania wojny nie ustawała w Uniwersytecie praca naukowa. Godlewski włączył się również w działalność społeczną w Komitecie Książęco-Biskupim Pomocy dla ofiar dotkniętych klęską wojny. Duże sumy wpłynęły na ten cel, dzięki pośredniczeniu Godlewskiego, który mocno zaangażował się w zbieranie składek głównie wśród profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego¹²⁴. Wraz z nim w zajęciach Komitetu uczestniczył także S. Jentys, który z dużym poświęceniem włączył się w tę działalność.

WSPÓLPRACA Z REDAKCJĄ „PORADNIKA DLA SAMOUKÓW”

Kasa im. Mianowskiego podjęła się wydawania „Poradnika dla samouków” – popularnego podręcznika w języku polskim, który miał obejmować usystematyzowaną wiedzę z różnych działów nauki¹²⁵. Jego redakcją zajmował się Stanisław Michalski oraz Aleksander Heflich. „Poradnik” publikowany był z myślą, aby zastąpić brak polskiej szkoły w Królestwie Polskim, a poszczególne części były przygotowywane przez ówczesne autorytety naukowe. Po opublikowaniu dwóch pierwszych tomów, które zdobyły sobie wielkie uznanie, postanowiono wydać tom botaniczny „[...] o który tu ciągle wołają nauczyciele, studenci i inni!” – jak pisał S. Michalski¹²⁶. Przy jego redagowaniu korzystał on z rad i pomocy profesora Godlewskiego:

„Proszę mi wybaczyć, że trudzę Pana profesora moimi listami, ale bez rad jego i opieki nad tomem botanicznym, nie moglibyśmy wydać go należycie.”¹²⁷

Spod pióra Godlewskiego miała wyjść część poświęcona fizjologii roślin. Okazało się, że w miarę pisania praca ta stawała się coraz obszerniejsza, ale jak pisał S. Michalski:

„Cieszę się [...] że te skarby wiedzy i doświadczenia metodologicznego, jakie pan profesor posiada, pozyskaliśmy dla Poradnika. Skrócenie byłoby wielką krzywdą dla wydawnictwa!”¹²⁸

Jednak w końcu praca profesora rozrosła się do takich rozmiarów, że postanowiono wydać ją jako osobną książkę. Przygotowywanie jej do druku zajmował się profesor Godlewski już po przeniesieniu się z Krakowa do Puław. Ukazała się ona w dwóch tomach pod tytułem *Myśli przewodnie fizjologii roślin*. Do „Poradnika” postanowiono zaś zrobić skrót z niektórych fragmentów pracy. Profesor zwrócił się o to z prośbą o współpracę do swojego ucznia – Michała Korczewskiego. Jego pomoc stała się nieodzowna, gdyż uczony postanowił umieścić także spis podstawowej literatury z tej dziedziny. Będąc w Puławach miał trudności ze zdobyciem wielu pozycji literatury, poza tym także sam wiek profesora utrudniał i spowalniał tę pracę. M. Korczewski zgodził się na tę propozycję:

„Jak już pisałem zrobienia bibliografii chętnie się podejmę – sądzę, że znam naogół to, co z literatury niemieckiej omówić będzie należało, a częściowo także i to, co jest w literaturze francuskiej. Gorzej jest niestety z angielską.”¹²⁹

Redaktor – S. Michalski chętnie przystał na takie rozwiązanie, ponieważ część ta opracowana miała być bardzo szybko i bez opóźnienia. Pod kierunkiem profesora M. Korczewski przygotował streszczenie i bibliografię literatury fizjologicznej. Z manuskryptu wybrane zostały odpowiednie fragmenty, które bez żadnych skrótów uczeni postanowili umieścić w podręczniku:

„Odnosnie do „Wstępu do bibliografii” to redagując go, znalazłem, że oprócz tych ustępów, które z manuskryptu Pana Profesora wybraliśmy razem w Puławach, aby je włączyć do Wstępu, także szereg dalszych ustępów jest tak znakomicie napisanych, że niepodobna ich zastąpić jakimś krótkim streszczeniem i wobec tego pragnę je podać w całości.”¹³⁰

Praca ta ukazała się w tomie botanicznym „Poradnika dla samouków” wydanym w 1926 r.

USTĄPIENIE Z UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

W związku z ukończeniem 70 roku życia, w myśl obowiązującej ustawy austriackiej, wraz z dniem 1 października 1917 r. Godlewski musiał ustąpić z katedry chemii rolnej na Studium Rolniczym UJ:

„[...] podług ustaw austriackich, profesor Uniwersytetu może być w stanie czynnym tylko do 70 roku życia, poczem już tylko na rok jeszcze może za osobnem zezwoleniem Minist. w służbie pozostać [...]”¹³¹

Dyrektor Studium Rolniczego wystąpił z prośbą o przedłużenie jego czynnej służby na kolejny rok¹³². Uzyskawszy zezwolenie Ministra Godlewski w roku akademickim 1917/1918 pełnił swe dotychczasowe obowiązki. Dopiero z dniem 1 października 1918 wystosował on pismo do dziekana Wydziału Filozoficznego o przeniesienie w stan spoczynku. Na jego następcę proponowano Bronisława Niklewskiego – profesora Akademii Rolniczej w Dublinach, ale gdy przyjął on katedrę Uniwersytetu w Poznaniu, wysunięto kandydaturę Władysława Vorbrodta¹³³. Zaraz po rozpoczęciu działań wojennych został on internowany i przebywał w Rosji, ale przedłużano mu asystenturę przez kolejne lata. Gdy zakończyła się wojna, powrócił on do Krakowa i z dniem 12 lipca 1918 r. objął swoje dawne obowiązki asystenckie¹³⁴. W. Vorbrodt nie mógł jednak od razu objąć katedry, ponieważ nie miał habilitacji, dlatego Godlewski będąc profesorem emerytowanym nadal pozostawał czynny w Studium aż do końca roku akademickiego 1918/1919¹³⁵. Poza kierowaniem katedrą chemii rolniczej podjął się również w zastępstwie kierownictwa katedry anatomii i fizjologii roślin¹³⁶. Mianowanie Władysława Vorbrodta nastąpiło postanowieniem z dnia 21 stycznia 1920 r., a stało się prawomocne z dniem 1 kwietnia 1920 r.

ZAPROSZENIE DO WARSZAWY

Wiedząc o konieczności ustąpienia Godlewskiego z Uniwersytetu Towarzystwo Naukowe Warszawskie w październiku 1917 r. zwróciło się do niego z propozycją, aby przeniósł się do Warszawy i podjął się utworzenia przy Towarzystwie pracowni fizjologii roślin oraz objął nad nią kierownictwo¹³⁷. Jeszcze w tym samym miesiącu Godlewski otrzymał również propozycję wykładania fizjologii roślin na Uniwersytecie Warszawskim:

„Wydział Filozoficzny i Senat akademicki Uniwersytetu Warszawskiego, na mocy jednogłośnie powziętej uchwały, zwróciły się do Departamentu z prośbą o powołanie J. W. Pana do wykładów fizjologii roślin. Korzystając ze szczęśliwego zbiegu okoliczności, które jak nas zapewniają, skłonią J. W. Pana do przybycia do Warszawy w celu objęcia kierownictwa pracowni w Warszawskim Towarzystwie naukowym, Departament uważałby pozyskanie J. W. Pana do współpracy za fakt nader doniosły w rozwoju naszej Wszechnicy.”¹³⁸

Jak wynika z tego listu, Godlewski był skłonny przyjąć propozycję i przenieść się do Warszawy. Nie nastąpiło to jednak natychmiast, gdyż profesor był potrzebny na Uniwersytecie w Krakowie. W maju 1919 r. zdawało się już pewne, że nastąpi to lada chwila, co środowisko warszawskie przyjęło z wielką radością:

„Treść listu [Godlewskiego] [...] przejęła nas wszystkich, którzy tak wielkie nadzieje z przyjazdem Pana Profesora do Warszawy łączą, wielką radością. Nie ulega obecnie żadnej wątpliwości, że pracownia fizjologii roślin powstanie, a wraz z nią zrealizują się nasze gorące pragnienia i marzenia o powstaniu pierwszych w Polsce instytutów badawczych.”¹³⁹

Rozpoczęły się przygotowania związane z mieszkaniem dla profesora, sprawami finansowymi, organizowaniem pracowni, do której profesor miał już zaplanować zakupy. Niedługo później plany Godlewskiego uległy zmianie na korzyść Instytutu w Puławach. Motywy, jakie kierowały Godlewskim przy rezygnacji z pracy w Warszawie dają się wyczytać z listu Jana Kochanowskiego:

„Rozumiem jednak, że ponad dobrem poszczególnych instytucji naukowych, choćby najusilniej służących wiedzy, winno panować u nas dobro nauki polskiej. To też, skoro okoliczności się tak złożyły, że Czcigodny Pan Profesor może pracować owocniej w Puławach niż w Warszawie, winniśmy – mimo tak bolesnego dla nas zawodu – poddać się bez szemrania wyrokowi losów. Otuchę czerpać możemy w tem, że – jak Czcigodny Pan Profesor pisze – do Warszawy z Puław niedaleko, więc może – o co bardzo a serdecznie prosimy – uda mu się z Towarzystwem Naukowym utrzymywać kontakt.”¹⁴⁰

INSTYTUT PUŁAWSKI

Początki Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach wiążą się bardzo mocno ze Studium Rolniczym w Krakowie. Prawdopodobnie był to jeden z powodów, dla których po ustąpieniu z Uniwersytetu Godlewski właśnie tam zdecydował się przyjąć pracę. Na były rosyjski Instytut Rolniczy zwrócił uwagę władzom austriackim profesor Kazimierz Rogoyski jako referent spraw rolniczych przy Komendzie Głównej wojsk austriackich Królestwa Polskiego w Lublinie¹⁴¹. On to właśnie wyszedł z propozycją, aby utworzyć tam polską placówkę. Sprawy organizacji Instytutu w Puławach została oddane w ręce profesora Stefana Surzyckiego. Włączył on w tę działalność środowisko naukowe przede wszystkim związane z naukami rolniczymi. S. Surzycki zasięgał rady m.in. profesorów Studium Rolniczego. Od 1917 r. Instytut miał już swojego dyrektora, którym został Leon Marchlewski.

Posiadłość puławska, która należała teraz do Instytutu była wcześniej własnością rodziny Czartoryskich, ale została skonfiskowana przez władze carskie po upadku powstania listopadowego. Najpierw znalazł tu siedzibę Aleksandryjski Instytut Wychowania Panien. W 1862 r. przeniesiono tu z Marymontu Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa. Krótko wykładano w nim po polsku, gdyż niedługo potem wybuchło powstanie styczniowe, a zaostrenie represji względem narodu polskiego przyczyniło się do wprowadzenia języka rosyjskiego

Ryc. 2. Emil Godlewski sen. wraz z żoną Stefanią w otoczeniu pracowników PINGW w Puławach (ok. 1922 r.). Fotografia ze zbiorów Mikołaja Spóza (fotokopia: Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej, Ogród Botaniczny – Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego).

jako wykładowego. Nauczanie prowadzono do roku 1915, kiedy wkroczyły tu wojska austriackie¹⁴². Nowo powstały po pierwszej wojnie światowej polski Instytut miał już inny charakter, była to instytucja naukowa.

Wydaje się, że Godlewski zakładał, że nie zostanie długo w Puławach. Być może miał wziąć udział w początkowych etapach organizacji Instytutu, kiedy pomoc tak doświadczonego jak on człowieka była bardzo potrzebna. Plany warszawskie wciąż były przez niego rozważane, o czym świadczą słowa listu:

„[...] z myślą przyjazdu Pana Profesora do Warszawy takżeśmy się nosili i tak wiele dobrego i pięknego z zetknięciem bezpośrednio spodziewaliśmy się. Jednak pomimo to wszystko nie tracimy zgoła nadziei, że przyjazd Pana Profesora tylko na rok jeden został odłożony.”¹⁴³

Godlewski nie zrezygnował po roku z pracy w Puławach i Warszawa nie oczekiwała się przybycia tak upragnionego uczonego. Jeszcze przed objęciem przez Godlewskiego stanowiska w Instytucie puławskim rozpoczęły się problemy związane ze sprawami finansowymi:

„Mnie idzie tylko o to żebym w razie konieczności ustąpienia z Puław nie został bez żadnych środków.”¹⁴⁴

W powstającym po długiej niewoli państwie polskim na wielu płaszczyznach pojawiały się rozmaite problemy. Był to czas bardzo niestabilny. Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych zaproponowało Godlewskiemu od 1 marca 1920 objęcie stanowiska kierownika Działu Rolniczego w Instytucie w Puławach, na którą to propozycję wyraził Godlewski zgodę:

„Ponieważ atoli w tym czasie nie czułem się jeszcze niezdolnym do pracy, zgodziłem się na propozycję zrobioną mi przez polskie Ministerstwo Rolnictwa objęcia w niedawno założonym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach stanowiska kierownika Wydziału Rolniczego. Na przyjęcie tego stanowiska nie łatwo się zdecydowałem, gdyż dotąd zajmowałem się tylko teoretycznie chemią rolniczą i fizjologią roślin i miałem wątpliwości, czy podołam zadaniu, do spełnienia którego potrzebna jest także znaczna znajomość praktyki rolniczej.”¹⁴⁵

Wątpliwości profesora potęgowała niepewna sytuacja w kraju i ciągnące się w Ministerstwie problemy natury finansowej. Samo przeniesienie się w nowe miejsce oraz podjęcie nowych obowiązków był to z pewnością znaczny wysiłek dla posuniętego już w latach człowieka. Wszystko to nie pozostawało bez wpływu na zdrowie profesora:

„[...] trapi mnie prawie ciągła bezsenność a obok tego ściskanie koło serca. [...] Wobec tego może źle, że się mam przeprowadzać w nowe warunki życia i podejmować nowej pracy, ale wstyd by mnie było cofać się wtedy, kiedy wszystko załatwione.”¹⁴⁶

Podjął jednak tę pracę i pragnął swoje obowiązki wypełnić rzetelnie. Odejście profesora z Krakowa było pojmowane jako duża strata dla Uniwersytetu i środowiska naukowego Krakowa:

„Wspominamy ciągle z żalem W Szanownego Pana Profesora, którego wyjazd zostawił tu lukę nie do zapełnienia i żyjemy tylko nadzieją, że wypadki tak się ułożą że Szanowny Pan Profesor do nas powróci.”¹⁴⁷

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Po powrocie do Krakowa Godlewski kontynuuje badania z zakresu fizjologii roślin. Nie znajduje tu dobrych warunków do prowadzenia doświadczeń, gdyż budynek Collegium Iuridicum, mimo, że miał być tylko tymczasową siedzibą Studium jest nią przez dwadzieścia lat. Profesor prowadzi tutaj doświadczenia nad procesem nityfikacji, przemianami metabolicznymi białek, oddychaniem beztlenowym. Zajmuje się również zagadnieniami z zakresu chemii rolnej.

Kierownik Działu Rolnego Instytutu w Puławach (1920–1928)

TRUDNE LATA PUŁAWSKIE

Godlewski przeprowadził się do Puław na przełomie marca i kwietnia 1920 r. razem ze swoją żoną Stefanią. Zaraz po objęciu stanowiska w Puławach Godlewski zabrał się do zajęć organizacyjnych:

„Po przeprowadzeniu się do Puław pierwszą czynnością moją było wyszukanie odpowiedniego terenu na założenie pola doświadczalnego. Przed przybyciem mojem do Puław, pole doświadczalne Wydziału rolniczego znajdowało się na folwarku Mokradki, na tak zw. Kępie. Ale teren ten wydał mi się na pole doświadczalne zupełnie nieodpowiedni.[...] dla osiągnięcia prawidłowych rezultatów doświadczeń potrzeba było wyszukać teren, na którym użyte nawozy wykazałyby prawidłowe i regularne działanie [...] stosunkowo najlepsze rokowania [...] dawał teren na folwarku Końsko-Wola, zwany Górną Niwą Końsko-Wolską. [...] pole to mogło posłużyć poniekąd, jako uzupełnienie właściwości pola doświadczalnego w Krakowie.”¹⁴⁸

Żona Godlewskiego również włączyła się do pracy w środowisku puławskim. Zajęła się działalnością społeczną na rzecz dzieci, jak daje o tym świadectwo sam profesor:

„Stefcia już całą siłą rzuciła się do pracy nad dziećmi, które tu podobno bardzo zaniedbane.”¹⁴⁹

Najprawdopodobniej przez cały okres pobytu w Puławach Stefania poświęcała wolny czas dla dzieci, które wymagały opieki i pomocy. Działając w specjalnych ochronkach dla nich, dbała nie tylko o zapewnienie im dobrych warunków bytowych, ale też zajmowała się ich wychowywaniem. Świadczy o tym wzmianka zawarta w jednym z listów profesora, informująca o tym, że Stefania urządziła specjalny pokaz zabaw dziecięcych¹⁵⁰.

Instytut Puławski mieścił się w dawnym pałacu rodziny Czartoryskich. Wokół niego został przez księżną Izabellę Czartoryską utworzony ogród. Myśl, która przyświecała założycielce była taka, aby nie wprowadzać sztucznych form roślinnych, które charakteryzowały styl francuski, ale aby wykorzystać istniejącą przyrodę. Powstało dzięki temu zaskakujące założenie ogrodowe płynnie komponujące się z otaczającym krajobrazem, z wtopionymi w zieleni budowlami wzorowanymi na sztuce antycznej¹⁵¹. W czasach, kiedy profesor pracował w Puławach ogród miał już lata największej świetności za sobą, jednak wciąż był znakomitym miejscem do odbywania spacerów i wypoczynku. Profesor Godlewski miał tam swoje ulubiony zakątek niedaleko pałacu, gdzie w ścianie zieleni tworzyło się „okno”, przez które rozciągał się malowniczy widok na tzw. Łachę i Kępę z porastającym ją laskiem. Znajdowała się tu ławka, na której lubił odpoczywać¹⁵².

Objęcie przez Godlewskiego stanowiska w Instytucie zbiegło się z bardzo trudnym czasem dla kraju z powodu wybuchu wojny polsko-rosyjskiej. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę przez dłuższy czas nie była jeszcze rozstrzygnięta sprawa granic kraju. Polacy uważali, że ziemie na wschodzie, tzw. Kresy, powinny znaleźć się w obrębie nowego państwa polskiego. Były to tereny, które obejmowały granice przedrozbiorowe i mieszkała tam ludność polska. Bolszewicy również planowali zająć ten obszar, w pochodzie komunizmu, który miał jak najszybciej rozprzestrzenić się na Europę. Ewakuacja armii niemieckiej z Kresów spowodowała, że obie strony wkroczyły na te ziemie, co doprowadziło do rozpoczęcia konfliktu zbrojnego. Wojsko polskie zajmowało kolejne terytoria i miasta. Jednak w lipcu 1920 r. armia rosyjska po miesiącach przygotowań rozpoczęła kontrofensywę i w zaciekłym natarciu doszła aż pod Warszawę. Pod stolicą Polska stawiała zawzięty opór¹⁵³. Same Puławy znalazły się w bardzo niekorzystnym położeniu, prawie na linii frontu. Miastu groziło wkroczenie obcego wojska. Bardzo blisko toczyły się przecież zacięte walki, których wyniku trudno było przewidzieć. Mimo narastającego wokół przerażenia Godlewski był zdecydowany pozostać na miejscu, ale jak pisze w liście do syna: „[...] ludzie zaczęli w popłochu z Puław uciekać”¹⁵⁴. Wobec bezpośredniego zagrożenia postanowiono pośpiesznie ewakuować Instytut do Bydgoszczy, ale okazało się, że nie było już na to czasu. Wszystko działo się bardzo szybko. Jednak niedługo potem sytuacja ustabilizowała się i niebezpieczeństwo minęło. Inwazja Armii Czerwonej na Polskę została odparta. Warunki bytowe były wciąż ciężkie, w dodatku rozprzestrzeniały się epidemie chorób zakaźnych:

„Trzymamy się tu od biedy jako tako w tych tak bardzo ciężkich czasach.”¹⁵⁵

Pracownicy Instytutu radzili sobie z wyżywieniem przede wszystkim dzięki prywatnej uprawie warzyw i hodowli zwierząt:

„Od strony tzw. Małego Parku prawie całe skrzydło pałacu było udekorowane ciągami chlewików, koziarni i kurników.”¹⁵⁶

Pełnienie obowiązków dyrektora Instytutu, które to stanowisko objął Godlewski w zastępstwie profesora L. Marchlewskiego¹⁵⁷, nie było łatwe i ze względu na sytuację w kraju i na wiek profesora. Jak pisze w liście do syna:

„Obowiązki dyrektora [...] ciążył mi w tych trudnych warunkach bardzo. Marchlewski opuścił Puławy w najgorszym czasie, kiedy najbardziej był potrzebny.”¹⁵⁸

Ciężkie pierwsze lata pracy w Puławach, wpływały negatywnie na stan zdrowia sędziwego profesora. W 1921 roku dotknął go bardzo bolesny cios – zmarł jego najmłodszy syn Tadeusz. Sprawy urzędowe dotyczące zapewnienia profesorowi warunków finansowych w razie przejścia na emeryturę były wciąż nieuregulowane. Godlewski obawiał się, że po tylu latach pracy dla kraju zostanie

pozbawiony środków do życia z chwilą, gdy nie będzie już zdolny do wykonywania swoich obowiązków. Tak mówi rozgoryczony:

„[...] jak obowiązkiem człowieka jest pełnić przyjęte obowiązki z poświęceniem ich wszystkich sił, tak obowiązkiem jest też ustąpić, gdy już tych sił zabraknie.”¹⁵⁹

I dodaje rozżalony, że lepiej, aby państwo zamiast odznaczać orderami, zapewniało godne warunki do życia. Na pewno sytuacja ta była bardzo przykra, zwłaszcza, że sprawa ta ciągnęła się dłuższy czas i mimo wielu zabiegów wciąż była nie rozwiązana. Pod koniec 1923 r. Godlewskiemu zaproponowano przeniesienie się do Państwowego Instytutu Naukowo-Rolniczego w Bydgoszczy i objęcie tam kierownictwa Wydziału Rolnego. W poczuciu obowiązku i mając na względzie dobro Instytutu poważnie rozważał tę propozycję, mimo że był świadomy swojego wieku i ubywania sił:

„Zdawałoby się zupełnie zrozumiałe, że siedemdziesiąty siódmy rok życia to nie jest czas, w którym właściwy byłby krok nowy w biegu życia [...]”¹⁶⁰

Wynikiem tej propozycji było przyjęcie przez Godlewskiego równoczesnego sprawowania kierownictwa Wydziału Rolnego i w Puławach i w Bydgoszczy. Profesor nie musiał się jednak przeprowadzać, gdyż do Bydgoszczy został wydelegowany jako jego zastępca Leopold Zaleski¹⁶¹.

W lipcu 1925 roku odbył się Międzynarodowy Kongres Rolniczy w Warszawie. Godlewski został zaproszony do uczestnictwa i do wygłoszenia referatu. Przygotowana przez niego praca została odczytana w języku francuskim prawdopodobnie przez jego współpracowniczkę – Stanisławę Lewoniewską.

Dużą niespodzianką dla Golewskiego była decyzja Akademii Umiejętności, aby dokonać zbiorowego wydania jego prac naukowych. Profesor był jak zawsze zaskoczony i zażenowany wyrazami uznania, którymi był obdarzany i każdy przyjmował z wielką skromnością:

„Przedwczoraj dostałem tak bardzo niespodziewaną w liście Twoim wiadomość że Akademia postanowiła zrobić zbiorowe wydanie moich prac. Naturalnie że wiadomość ta niezmiernie mnie ucieszyła choć przyznam się że nie jestem bez obawy aby ten krok nie był wzięty za złe Akademii jako przecenienie moich zasług.”¹⁶²

Z inicjatywą tą wyszło Towarzystwo Botaniczne, na wniosek Seweryna Krzemieniewskiego. Redakcję wydania postanowiono zlecić Władysławowi Vorbrodtowi:

„Parę dni temu mieliśmy tutaj w tej sprawie posiedzenie, aby na życzenie Akademii wybrać redaktora. Uważaliśmy, że najlepiej będzie zlecić to Vorbrodtowi, który jest w Krakowie, gdzie ma styczność z drukarnią i Akademią – i który sam zresztą się zgodził z chęcią objęcia redakcji. Bardzo będę się cieszył, jeśli się to szybko ukáže.”¹⁶³

Godlewski otrzymał pierwszy tom, wydany już w 1930 r. Dwa pozostałe ukazały się w latach następnych, już po jego śmierci.

Pod koniec 1927 r. Godlewski był zdecydowany odejść z Instytutu i powrócić do Krakowa. Dnia 28 listopada 1928 na posiedzeniu Rady Naukowej Instytutu w Puławach przyjęto jego rezygnację ze stanowiska¹⁶⁴.

Ryc. 3. Emil Godlewski sen. w Końskowoli na polu doświadczalnym PINGW (1927 r.).

Fotografia ze zbiorów Mikołaja Spóza

(fotokopia: Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej,
Ogród Botaniczny – Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego).

DZIEŁO – *MYŚLI PRZEWODNIE FIZJOLOGII ROŚLIN*

Opracowanie poświęconą fizjologii roślin, które Godlewski napisał dla „Poradnika dla samouków”, postanowiono wydać jako całość w osobnej książce. Pierwsze lata pracy uczonego w Puławach wiążą się między innymi z przygotowaniem tego dzieła. Godlewskiemu wypełniało czas przepisanie manuskryptu, przygotowanie ilustracji, wreszcie końcowa korekta nadsyłanych arkuszy. Uczony odczuwał ubywanie sił związane z wiekiem, ale tym bardziej starał się, aby doprowadzić pracę do końca¹⁶⁵. Pod koniec roku 1923 *Myśli przewodnie fizjologii roślin* ukazały się drukiem. Ze wszystkich stron przysyłano

wyrazy uznania i podziękowania za jego dzieło. Syn Emil donosił ojcu, jak książka została odebrana:

„Wiadomości jak Tatusia książka jest czytana, jak się niezmiernie podoba i jest korzyścią dla młodych przyrodników i starszych powinna drogiego Tatusia podnieść na duchu w zwątpieniu o wydajności jego pracy.”¹⁶⁶

Syn pragnął także, aby szybko doszło do wydania drugiego tomu, ale profesor uważał, że nastąpił znaczny postęp naukowy, a ze względu na swój wiek nie jest w stanie być na bieżąco, zwłaszcza w dziedzinie fizyki i chemii. Prace nad tym tomem posuwały się, więc wolniej. Na początku 1928 r. rękopis był gotowy, jak pisze jeden z uczniów profesora:

„Z przyjemnością odebrałem rękopis II tomu „Myśli przewodnich” i z jeszcze większą przyjemnością przesłałem go konstatuując, że jest świetnie napisany i będzie bardzo pożądanym wszystkim dla naszej literatury fizjologicznej.”¹⁶⁷

Druga część dzieła profesora została także wydana. Nastąpiło to w 1933 r. już po śmierci Godlewskiego.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

W Puławach Godlewski zajmuje się badaniami z zakresu chemii rolnej. Wiele z nich jest kontynuacją prac przeprowadzanych jeszcze w Krakowie. Profesor prowadzi prace nad składem chemicznym roślin.

Ostatnie lata życia w Krakowie (1928–1930)

Ostatnie dwa lata życia Godlewski spędził w Krakowie wraz ze swoją żoną Stefaną. Dzięki staraniom bliskich mu osób Rada Wydziału Rolniczego przyznała uczonemu mieszkanie w domu dla profesorów przy ulicy Ruskiej¹⁶⁸. W 1928 r. Godlewski powrócił do miasta, z którym tak wiele go łączyło. Tutaj przecież mieszkał krąg jego przyjaciół i uczniów, a także dwaj synowie. Rada Wydziału Rolniczego postanowiła powołać go do swojego grona na rok akademicki 1928/1929¹⁶⁹.

Godlewski zmarł w Krakowie, w czwartek 11 września 1930 r. w wieku osiemdziesięciu trzech lat. W dniu 13 września odbyły się uroczystości pogrzebowe w kościele akademickim św. Anny¹⁷⁰. Pochowano go w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Rakowickim. Wydział Rolniczy UJ pamiętając doniosłe zasługi Godlewskiego dla uczelni wysunął wniosek o urządzenie Akademii ku jego czci. Odbyła się ona 9 maja 1931 r. w Auli Uniwersytetu Jagiellońskiego, a uroczystość uświetnił Chór Akademicki. Zaproszono do wzięcia w niej udziału wszystkich, którym osoba profesora była bliska¹⁷¹.

Ryc. 4. Emil Godlewski sen. w parku puławskim na tle pałacu Czartoryskich.

Fotografia ze zbiorów Mikołaja Spóza

(fotokopia: Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej,
Ogród Botaniczny – Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego).

Godności

Działalność naukowa i organizacyjna Emila Godlewskiego sen. zdobyła sobie duże uznanie zarówno w kraju jak i za granicą, co odzwierciedlało się w różnych zaszczytach i dowodach uznania. Uczony przyjmował je zawsze z niezwykłą skromnością. Swoje poglądy na ten temat wypowiada w liście do syna:

Trwam zawsze w zdaniu że ordery uczonym [...] nie powinny być nadawane bo to co po uczonym zostaje, jest samo przez się wystarczającą nagrodą i jeżeli zasługi naukowe są istotne to przetrwają tego rodzaju dorywcze dowody uznania jakim są ordery¹⁷².

ODZNACZENIA I TYTUŁY PAŃSTWOWE

Dekretem z dnia 29 grudnia 1921 r. w uznaniu zasług naukowych, a także zasług położonych dla Rzeczypospolitej został zaliczony w poczet Kawalerów Orderu Odrodzenia Polski i otrzymał odznakę tego orderu klasy III¹⁷³.

Rada Wydziałowa Uniwersytetu Jagiellońskiego wysunęła wniosek o mianowanie Godlewskiego profesorem honorowym. Rektor wniósł odpowiedni dokument do Ministerstwa. Prezydent Rzeczypospolitej decyzją z dnia 16 lutego 1924 r. nadał uczonemu tytułu honorowego profesora fizjologii roślin¹⁷⁴.

PRZYNALEŻNOŚĆ HONOROWA DO INSTYTUCJI NAUKOWYCH

E. Godlewski sen otrzymał honorowe członkostwa wielu akademii nauk i towarzystw naukowych, tak krajowych, jak i zagranicznych, Francuskiej Akademii Nauk – 1911 r., Czechosłowackiej Akademii Rolniczej – 28 października 1926 r., Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika – 14 maja 1907 r., Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie – 10 czerwca 1912 r. Polskiego Towarzystwa Botanicznego – 10 kwietnia 1922 r., Polskiego Towarzystwa Chemicznego – 17 stycznia 1924 r.¹⁷⁵

Otrzymał tytuł doktora honoris causa następujących uniwersytetów: Warszawskiego – 6 maja 1921 r.¹⁷⁶, Jagiellońskiego – 17 maja 1927 r.¹⁷⁷, Lwowskiego – 25 maja 1927 r.¹⁷⁸ i Wileńskiego – 10 października 1929 r.¹⁷⁹

FORMY UTRWALENIA PAMIĘCI

W uznaniu poświęcenia E. Godlewskiego sen. z jakim pracował dla Studium Rolniczego UJ, umieszczono rzeźbę wyobrażającą jego sylwetkę na jednym z berel Uniwersytetu Jagiellońskiego. Berło to powstało w 1946/1947 z przeznaczeniem dla Wydziału Rolniczego. W latach 1950–1954 w związku ze zmianami organizacyjnymi na Uniwersytecie przydzielono je Wydziałowi Biologii i Nauk o Ziemi. Obecnie należy ono do berel rektorskich i znajduje się w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Jedną z sal Polskiej Akademii Umiejętności zdobi portret E. Godlewskiego sen. z 1917 r. pędzla Jacka Malczewskiego. Został on ofiarowany w 1948 r. przez wdowę po uczonym¹⁸⁰.

DOWODY UZNANIA ZASŁUG DLA NAUKI POLSKIEJ

W dniu 12 maja 1921 r. na posiedzeniu Walnym Polskiej Akademii Umiejętności przyznano Godlewskiemu Nagrodę im. Jerzmanowskich. Pełniła ona rolę polskiej Nagrody Nobla i była przyznawana w latach 1915–1939. Otrzymało ją siedemnaście osób, a Godlewski był jedynym botanikiem, którego uhonorowano tą nagrodą¹⁸¹.

ANEKS

LISTY E. GODLEWSKIEGO SEN. DO SYNA EMILA¹⁸²:*Kraków dnia 19/6 1902 r.*

Kochany Syneczku

[...] Ja w tych dniach bardzo byłem zajęty a i zmęczony, bo wczoraj mieliśmy pierwsze walne zebranie nowego założonego towarzystwa dla popierania nauk rolniczych w Polsce. Zebrało się dość dużo ludzi z górą pięćdziesiąt osób i to ze wszystkich dzielnic Polski bo z Królestwa z Galicji z Litwy z Ukrainy z Podola z Poznańskiego. Po posiedzeniu zaprosił całe Towarzystwo na obiad [...] Zdzisław Tarnowski obecny prezes Towarzystwa rolniczego i bardzo miły i serdeczny panował nastrój, bo było to pierwsze takie zebranie się rolników ze wszystkich dzielnic. Wszystko byłoby bardzo miło, gdyby nie to, że ja musiałem tam, jak to się u nas mówi, udawać [?], to jest odgrywać pewną rolę, czego ja ogromnie nie lubię, woląc zawsze siedzieć spokojnie. Przy obiedzie siedziałem naprzeciw Tarnowskiemu i koło mnie siedział jeden Litwin i jeden ukraińiec, a koło Tarnowskiego: jeden królewski i jeden Poznańczyk, tak że już w tych sześciu koło siebie siedzących 5 naszych prowincji było reprezentowanych. To Towarzystwo zapowiada się bardzo dobrze, mamy już przeszło 70 członków, a pieniędzy złożonych przeszło 2000 zł r. Wydawnictwo roczników nauk rolniczych, o które tu właśnie głównie idzie, rozpoczniemy najpóźniej od 1 stycznia. Spodziewam się, iż będzie z tego pożytek. [...] Bądź zdrow synku kochany całuję Cię z całej duszy Twój Tatuś.

Puławy 7/6 1925 r.

Kochany Emilu

Dostałem wczoraj zaproszenie na posiedzenie Akademii a wieczór telegraficzne zapytanie twoje czy przyjadę. [...] Choć zawsze chętnie korzystam z tego, żeby przyjechać do Krakowa i z Wami się zobaczyć, ale tym razem chcę swoich sił oszczędzić na drogę do Warszawy na Kongres i podróż na Hel, więc byłoby za dużo na raz, żeby jeszcze osobno przyjeżdżać na posiedzenie Akademii do Krakowa. Kongres rozpoczyna się w niedzielę 21 lipca a kończy w środę 24, więc niby to wybieramy się na ten czas do Warszawy, a potem w środę wieczór pojedchalibyśmy na Hel, ale oczywiście całkiem nie ręczę, czy w ostatniej chwili nie zabraknie mi odwagi na tę całą ekspedycję. Możliwe więc, że z osobistej bytności na kongresie [...] zrezygnuję i się ograniczę na wysłaniu rękopisu, który ewentualnie w moim zastępstwie odczytałaby Stasia. Nie wiem jeszcze, jak tam idzie z tłumaczeniem Górskiego, czy nie ma z tem zbyt dużo trudności. [...] Jeżeli Górski pisze wyraźnie to może bez przepisywania go na maszynie już by

się obyło, tem więcej, że Jadzia musi być chorobą Irenki zmęczona, więc rad-
bym jej nie obciążać. [...] byłoby oczywiście tylko pożądanę, żebym to tłumac-
zenie mógł mieć rychło, bo czybym czytał ja czy Stasia, trzebaby się do czyta-
nia wprawić. [...] Jak długo zabawilibyśmy na Helu, to będzie oczywiście
zależało od tego jak będziemy oboje ze zdrowiem, jak nam tam będzie i jaka
będzie pogoda. W każdym razie nie jest wykluczone, że w końcu braknie mi od-
wagi do tej całej podróży i zostanę w domu, ale na razie mam szczerzy zamiar je-
chać na lipiec do Helu. Robiłeś mi trochę nadziei, że mnie w Puławach odwie-
dzisz, ale wiem, że zawsze tyle masz zajęcia [...] Bądźcie zdrowi, całuję Was
wszystkich serdecznie Kochający Ojciec i Dziadziuś.

AU JULIUSZ (1842–1888) – ekonomista rolniczy. Docenturę uzyskał w Akade-
mii w Bonn-Poppelsdorf. Dyrektor Szkoły Rolniczej im. Haliny w Żabikowie.
Od 1878 r. profesor ekonomii i administracji wiejskiej w Wyższej Szkole Rolni-
czej w Dublanach. Przez rok akademicki 1878/1879 pełnił obowiązki tymczaso-
wego dyrektora Szkoły. Pracował tam aż do swojej śmierci w 1888 r.¹⁸³

BEREZA WITOLD (1884–1932) – chemik rolny. Studiował w Akademii Rolni-
czej w Dublanach, którą ukończył w 1907 r., a następnie w Uniwersytecie Jagiel-
łońskim. W latach 1909–1912 asystent przy katedrze chemii rolnej Uniwersytetu
Jagiellońskiego. Przez rok pracował w Stacji Doświadczalnej UJ, a później w in-
nych stacjach rolniczych. Od 1920 r. kierownik pododdziału rolnego Państwowego
Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach¹⁸⁴.

BRZEZIŃSKI JÓZEF PIOTR (1862–1939) – przyrodnik, położył duże zasługi
w ogrodnictwie. Studiował nauki przyrodnicze w Uniwersytecie w Paryżu. W 1892 r.
został asystentem przy katedrze anatomii i fizjologii roślin UJ u E. Janczewskiego.
Profesor w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, prowadził wykłady
między innymi z ogrodnictwa, fitopatologii i pszczelarstwa. Współzałożyciel To-
warzystwa Ogrodniczego w Krakowie oraz założonego w 1898 r. czasopisma
„Ogrodnictwo”. W 1919 r. zorganizował w Uniwersytecie Jagiellońskim pierwszą
w Polsce katedrę ogrodnictwa, którą kierował do końca swojego życia¹⁸⁵.

JANCZEWSKI EDWARD (1846–1918) – botanik, ogrodnik, profesor Univer-
sytetu Jagiellońskiego. Studiował w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie,
później w Uniwersytecie w Petersburgu, następnie w Uniwersytecie w Halle, gdzie

kształcił się pod kierunkiem profesora A. de Bary'ego. W 1873 r. habilitował się w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Profesor Katedry Anatomii i Fizjologii Roślin na Wydziale Filozoficznym UJ. Współtwórca Studium Rolniczego UJ. Jeden z założycieli i prezes Towarzystwa Ogrodniczego powstałego w 1893 r. w Krakowie¹⁸⁶.

JENTYS STEFAN (1860–1919) – fizjolog roślin, chemik rolny, agronom, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował początkowo w Warszawie, a od 1878 r. w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach. Doktoryzował się w Tybindze u profesora W. Pfeffera. Od 1889 r. wykładał w Szkole Dublańskiej. W 1894 r. habilitował się w Uniwersytecie Jagiellońskim. Profesor rolnictwa i kierownik Rolniczego Zakładu Doświadczalnego przy Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁸⁷.

KASPAREK FRANCISZEK (1844–1903) – prawnik, profesor na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 1875 r. profesor filozofii prawa i prawa narodów. W 1887 r. założył w Krakowie Towarzystwo Prawnicze¹⁸⁸.

KLECKI WALERIAN (1868–1920) – profesor w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował chemię w Wiedniu i Dorpacie, biologię i rolnictwo w Uniwersytecie w Lipsku, gdzie uzyskał doktorat. Od 1899 r. profesor hodowli zwierząt i mleczarstwa w Studium Rolniczym UJ. Dyrektor tego Studium w latach 1908–1914¹⁸⁹.

KOCHANOWSKI JAN (1869–1949) – historyk, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Rektor UW w roku akademickim 1920/1921. W latach 1918–1925 sprawował funkcję prezesa Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹⁹⁰.

KORCZEWSKI ZAJĄC MICHAŁ (1889–1954) – botanik, fizjolog roślin. Studiował nauki przyrodnicze w Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1916 r. uzyskał doktorat, a habilitował się w 1922 r. W latach 1914–1920 pracował pod kierunkiem E. Godlewskiego w katedrze chemii rolnej Studium Rolniczego UJ. Kierownik katedry fizjologii roślin na Wydziale Ogrodniczym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie¹⁹¹.

KRUPA JÓZEF (1850–1889) – botanik, utalentowany florysta i systematyk. Studiował nauki przyrodnicze w Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1878–1882 był asystentem J. Rostafińskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim, a w latach 1882–1887 E. Godlewskiego sen. w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach.

Następnie przez rok pracował w gimnazjum św. Jacka w Krakowie, a później w gimnazjum w Buczaczu, gdzie zmarł nagle w 1889 r.¹⁹²

LEWONIEWSKA STANISŁAWA (1884–1955) – chemik rolny. Studiowała w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Po ukończeniu studiów pracowała na Litwie w Towarzystwie Rolniczym i Oświatowym. W latach 1918–1928 asystentka na Wydziale Rolniczym Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, później przez rok w Oddziale tego Instytutu w Bydgoszczy. Doktorat z rolnictwa w 1927 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim. Od 1930 r. starsza asystentka na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁹³.

LUBOMĘSKI WŁADYSŁAW (1841–1907) – ekonomik rolniczy, profesor Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował nauki rolnicze w Lipsku. Od 1879 r. dyrektor Szkoły w Dublanach, gdzie wykładał między innymi organizację gospodarstw wiejskich. Od 1892 r. kierownik katedry zarządu gospodarstwa rolnego w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁹⁴.

MARCHLEWSKI LEON (1869–1946) – chemik, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, senator Rzeczypospolitej Polskiej. Studiował chemię na Politechnice w Zurychu, w 1892 r. otrzymał tam doktorat. Habilitował się w Uniwersytecie Jagiellońskim w 1900 r. Wykładał ogólną technologię chemiczną na wydziale Filozoficznym UJ i kierował Zakładem Chemii Lekarskiej na Wydziale Lekarskim. W latach 1917–1919 uzyskał urlop w celu zajęcia się organizacją Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, pełnił tam też obowiązki dyrektora. Należał do organizatorów podobnego Instytutu Naukowego w Bydgoszczy¹⁹⁵.

MICHALSKI STANISŁAW (1865–1949) – inżynier-mechanik, działacz oświatowy, organizator życia naukowego. Studiował nauki techniczne w Petersburgu. Od 1893 r. pracował jako inżynier w wydziale Mechanicznym Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej. W 1897 r. wspólnie z Aleksandrem Heflichem rozpoczął pracę nad wydawaniem „Poradnika dla Samouków”, który zdobył sobie ogromne powodzenie. Inicjator powstania i redaktor „Nauki Polskiej”. Od 1928 r. dyrektor Funduszu Kultury Narodowej¹⁹⁶.

NIKLEWSKI BRONISŁAW (1879–1961) – fizjolog roślin, mikrobiolog, chemik rolny. Studiował nauki matematyczno-przyrodnicze w Uniwersytecie w Berlinie. Od 1903 r. specjalizował się w fizjologii roślin pod kierunkiem W. Pfeffera

w Uniwersytecie w Lipsku. W latach 1905–1907 asystent przy katedrze botaniki, a następnie przy katedrze chemii rolnej Akademii Rolniczej w Dublanach. Od 1906 r. wykładał tam mikrobiologię, a w 1912 r. został kierownikiem katedry chemii rolnej. Od 1919 r. kierownik katedry fizjologii roślin i chemii rolnej Uniwersytetu w Poznaniu¹⁹⁷.

PRAŻMOWSKI ADAM (1853–1920) – mikrobiolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach. W latach 1876–1879 kontynuował naukę na Uniwersytecie w Lipsku. W 1882 roku był asystentem E. Godlewskiego w Dublanach, skąd w tym samym roku przeniósł się do Czernichowa, gdzie został mianowany profesorem botaniki i fizjologii roślin w Krajowej Szkole Rolniczej. Od roku 1911 wykładał w zastępstwie Edwarda Janczewskiego botanikę rolniczą w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1913 r. habilitował się w Uniwersytecie Jagiellońskim i prowadził wykłady z mikrobiologii¹⁹⁸.

RACIBORSKI MARIAN (1863–1917) – botanik, profesor Akademii Rolniczej w Dublanach, Uniwersytetu Lwowskiego i Jagiellońskiego. Studiował nauki przyrodnicze na Wydziale Filozoficznym, a także medycynę na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1886–1892 asystent J. Rostafińskiego w UJ, później K. Goebela w Uniwersytecie w Monachium. W latach 1894–1900 pracował na Jawie. Następnie wykładał botanikę w Dublanach i we Lwowie. Od 1912 r. dyrektor Instytutu Botaniki i Ogródu Botanicznego UJ w Krakowie¹⁹⁹.

RADZISZEWSKI LEONARD BRONISŁAW (1838–1914) – Studiował nauki przyrodnicze w Moskwie. Przez rok szkolny 1862/1863 uczył przyrody w III Gimnazjum w Warszawie. Po upadku powstania styczniowego wyjechał do Belgii. W latach 1864–1867 studiował chemię w Gandawie. Następnie przez trzy lata asystent chemii w Louvain. W latach 1870–1872 powróciwszy do kraju był zastępcą profesora chemii w Instytucie Technicznym w Krakowie. Od roku 1872 profesor chemii ogólnej i farmaceutycznej Uniwersytetu Lwowskiego, kierownik katedry i Studium Farmaceutycznego oraz dyrektor Instytutu Chemicznego²⁰⁰.

ROGOYSKI KAZIMIERZ (1870-ok.1941) – Studiował medycynę w Warszawie, chemię w Dorpacie oraz ekonomię i rolnictwo w Halle i Lipsku, gdzie otrzymał stopień doktora. W latach 1898–1899 asystent E. Godlewskiego sen. w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dyrektor stacji doświadczalnej w Chojnowie. Od 1902 r. profesor na katedrze uprawy roli i roślin w Studium Rolniczym UJ. Po pierwszej wojnie światowej zorganizował Studium Rolnicze w Uniwersytecie Wileńskim²⁰¹.

ROSTAFIŃSKI JÓZEF (1850–1928) – botanik, historyk botaniki. Studiował nauki przyrodnicze w Warszawskiej Szkole Głównej, a następnie kontynuował studia w Uniwersytecie w Jenie, Halle i Strasburgu. Asystent A. de Barego w Uniwersytecie w Strasburgu, gdzie w 1875 r. został docentem. Od 1878 r. profesor na katedrze botaniki i dyrektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego²⁰².

ROTHERT WŁADYSŁAW (1863–1916) – botanik, fizjolog roślin. Studiował botanikę w Uniwersytecie w Dorpacie. Później kształcił się pod kierunkiem A. de Barego i A. Kundta w Strasburgu, P. E. Duclaux w Paryżu oraz A. S. Famicka w Petersburgu. Od 1889 r. wykładał jako docent prywatny w Uniwersytecie w Kazaniu. W latach 1889–1900 pracował u W. Pfeffera w Lipsku. Następnie jako profesor wykładał w Kazaniu, później w Charkowie i w końcu w Odessie. W 1908 r. wyjechał w celach badawczych na Jawę i do Japonii. Po powrocie prowadził swoje badania u E. Janczewskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim. W roku akademickim 1913/1914 nieformalnie kierował katedrą Anatomii i Fizjologii Roślin UJ i prowadził też wykłady²⁰³.

SACHS JULIUSZ (1832–1897) – niemiecki botanik, wybitny fizjolog roślin. Od 1861 r. profesor Akademii Rolniczej w Poppelsdorf koło Bonn, a od 1868 r. profesor Uniwersytetu w Würzburgu. Stworzył tam ośrodek badań fizjologicznych z doskonale rozbudowanym zapleczem metod eksperymentalnych²⁰⁴.

STRASBURGER EDWARD (1844–1912) – znakomity cytolog, anatom, embriolog roślin. Studiował nauki przyrodnicze w Szkole Głównej Warszawskiej, a następnie w Uniwersytetach w Bonn i Jenie. W 1867 r. habilitował się w Szkole Głównej Warszawskiej, gdzie wykładał przez dwa lata. W 1869 r. otrzymał katedrę botaniki Uniwersytetu w Jenie, a w 1880 r. Uniwersytetu w Bonn²⁰⁵.

SURZYCKI STEFAN (1864–1936) – ekonomik rolniczy, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował prawo w Warszawie oraz nauki rolnicze w Dublanach, Halle i Lipsku. Profesor w Krajowej Średniej Szkole Rolniczej w Czernichowie. Od 1909 r. kierownik katedry zarządu gospodarstwa wiejskiego w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Współtwórca Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach²⁰⁶.

VORBRODT WŁADYSŁAW (1883–1940) – chemik rolny, fizjolog roślin, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował chemię w Warszawie i nauki przyrodnicze w Krakowie w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Długoletni asystent profesora E. Godlewskiego sen. W czasie I wojny światowej uczył fizyki i chemii w polskich szkołach średnich w Moskwie. Habilitował się

w 1919 r. w zakresie chemii rolnej i fizjologii roślin. Od 1920 r. profesor katedry chemii rolnej w Studium Rolniczym UJ²⁰⁷.

ZALESKI LEOPOLD – fizjolog roślin. Pracował w Zakładzie Rolniczo-Doświadczalnym w Krakowie pod kierunkiem S. Jentysa. W latach 1918–1924 pracownik Działu Rolniczego Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, a w latach 1924–1929 Oddziału tego Instytutu w Bydgoszczy²⁰⁸.

KALENDARIUM ŻYCIA I DZIAŁALNOŚCI

DZIECIŃSTWO I MŁODOŚĆ (1847–1869)

30 czerwca 1847 – Emil Godlewski urodził się w Krasocinie (obecne województwo świętokrzyskie) w rodzinie ziemiańskiej, jako syn Korneliusza Godlewskiego i Emilii z domu Kietlicz-Rajskiej.

Dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Marchocicach (powiat miechowski), gdzie przeniosła się rodzina.

lata pięćdziesiąte XIX w. – uczył się w Wyższej Szkole Realnej w Kielcach.

1864 – ukończył gimnazjum IV w Warszawie i otrzymał świadectwo dojrzałości.

1864–1869 – studiował w Szkole Głównej Warszawskiej na Wydziale Matematyczno-Fizycznym.

25 kwietnia/7 maja 1869 – otrzymał tytuł magistra nauk przyrodniczych na podstawie pracy pt. „Opis własnych doświadczeń nad własnością absorbcyjną ziemi ornej i przegląd prac dotychczas w tym przedmiocie dokonanych”. Wydana została w 1870 r. nakładem „Gazety Rolniczej”.

W PRACOWNIACH UNIWERSYTETÓW W STRASBURGU, KRAKOWIE I JENIE (1869–1874)

1869–1870 – po obronie pracy magisterskiej przebywał przez dwa semestry w Jenie w pracowni profesora Edwarda Strasburgera.

- 1870** – przybył do Krakowa, gdzie uczył na niektóre wykłady na UJ, otrzymał także posadę asystenta przy profesorze Bronisławie Radziszewskim wykładającym chemię ogólną w Instytucie Technicznym.
- 1 października 1871** – Godlewski został asystentem profesora Ignacego Rafała Czerwiakowskiego wykładającego botanikę w Uniwersytecie Jagiellońskim.
- 1872** – półrocze letnie spędził w pracowni profesora Juliusza Sachsa na uniwersytecie w Würzburgu, najslynniejszej pracowni fizjologii roślin w owym czasie.
- 29 lipca 1893** – złożył egzamin doktorski u profesora Edwarda Strasburgera w Jenie. Po powrocie do Krakowa uzyskał nostryfikację dyplomu na Uniwersytecie Jagiellońskim.
- 12 września 1873** – ministerstwo zatwierdziło jego habilitację uzyskaną w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W roku akademickim 1873/1874 jako prywatny docent prowadził tam wykłady oraz ćwiczenia z zakresu fizjologii roślin.

WYKŁADOWCA WE LWOWIE I DUBLANACH POD LWOWEM (1874–1891)

- 1874** – jesienią wyjechał do Lwowa, gdzie otrzymał wykłady z botaniki i zoologii na Politechnice Lwowskiej. Gdy uznano mu habilitację wykladał również botanikę na Uniwersytecie Lwowskim przez trzy semestry od letniego 1876 do letniego 1877.
- X 1878–I IV 1890** – pracował w Dublanach pod Lwowem, gdzie został mianowany profesorem zwyczajnym botaniki w Krajowej Wyższej Szkole Rolniczej, z obowiązkiem wykładania także chemii rolnej.
- 1 stycznia 1884** – rozpoczęła swą działalność Stacja kontroli nasion, którą założył przy Szkole w Dublanach.
- 1884** – z polecenia Wydziału Krajowego Galicyjskiego odbył on podróż naukową po zagranicznych wyższych szkołach rolniczych, głównie niemieckich.
- 12 listopada 1887** – Walne Zgromadzenie Akademii Umiejętności zatwierdziło decyzję Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego z dnia 21 maja 1886 o wyborze Godlewskiego na swojego członka korespondenta.
- IV/V 1890** – wyjechał w podróż naukową po zagranicznych uczelniach rolniczych wraz z Edwardem Janczewskim – profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej celem było zapoznanie się z instytucjami rolniczymi, zwłaszcza związanymi z uniwersytetami, aby wytyczyć jak najlepszy kierunek organizacji i rozwoju Studium Rolniczego, mającego powstać przy Uniwersytecie Jagiellońskim.

WSPÓŁTWÓRCA I DŁUGOLETNI PROFESOR STUDIUM ROLNICZEGO
UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W KRAKOWIE (1891–1920)

- 1 kwietnia 1891** – objął katedrę Chemii Rolnej z obowiązkiem wykładania fizjologii roślin w Studium Rolniczym UJ. Na tymczasową siedzibę postanowiono przeznaczyć budynek Collegium Iuridicum. Wykłady z fizjologii roślin dla pierwszego roku Godlewski rozpoczął w semestrze letnim roku akademickiego 1890/1891.
- 1892–1908** – przez szesnaście lat pełnił obowiązki dyrektora Studium Rolniczego.
- 1910** – oddano do użytku gmach dla Studium Rolniczego przy ulicy Żabiej (obecnie Aleje Mickiewicza). Dziś nosi on nazwę Collegium Godlewskiego.
- 31 października 1891** – został członkiem czynnym Akademii Umiejętności dzięki wyborowi Wydziału z dnia 29 maja 1891.
- 1901, 1911 oraz 1917** – piastował stanowisko wicedyrektora Ogrodu Botanicznego.
- 6 marca 1914** – zatwierdzono Akt fundacji stypendialnej im. Korneliusza Godlewskiego – ojca E. Godlewskiego sen.
- 1915** – przebywał w Zakopanem, gdzie wyjechał na letni wypoczynek, ale z powodu wybuchu I wojny światowej musiał przedłużyć swój pobyt o kilka miesięcy.
- 1 października 1918** – W związku z ukończeniem 71 roku życia, w myśl obowiązującej ustawy austriackiej ustąpił z Katedry Chemii Rolnej na Studium Rolniczym UJ.
- 1918/1919** – będąc profesorem emerytowanym nadal pozostawał czynny w Studium.

KIEROWNIK DZIAŁU ROLNEGO INSTYTUTU W PUŁAWACH (1920–1928)

- 1 marca 1920** – objął stanowisko kierownika Działu Rolniczego w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach na prośbę Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych.
- 1923** – pod koniec tego roku ukazał się drukiem pierwsza część jego podręcznika „Myśli przewodnie fizjologii roślin”.
- 28 listopada 1928** – została przyjęta jego rezygnacja z zajmowanego stanowiska. Uczony powrócił do Krakowa.

OSTATNIE LATA ŻYCIA W KRAKOWIE (1928–1930)

- 1928–1930** – mieszkał w Krakowie. Rada Wydziału Rolniczego powołała go do swojego grona na rok akademicki 1928/1929.

1930 – Akademii Umiejętności wydała pierwszy tom zbiorowej edycji prac naukowych Godlewskiego. Z inicjatywą tą wyszło Towarzystwo Botaniczne, na wniosek Seweryna Krzemieniewskiego.

11 września 1930 – zmarł w Krakowie, w wieku osiemdziesięciu trzech lat. Pochowano go w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Rakowickim.

CHRONOLOGY OF LIFE AND ACTIVITIES

CHILDHOOD AND YOUTH (1847–1869)

30 June 1847 – Emil Godlewski was born in Krasocin (near Kielce in Poland) in a gentry family as a son of Korneliusz Godlewski and Emilia née Kietlicz-Rajska. He spent his childhood and early youth years in Marchocice (near Miechów) to where his family moved in.

the 1850s – attended secondary school (Wyższa Szkoła Realna) in Kielce.

1864 – graduated from college-level school (Gimnazjum IV) in Warsaw with final certificate.

1864–1869 – studied at higher education establishment (Szkoła Główna Warszawska) in the Faculty of Mathematics and Physics.

25 April/7 May 1869 – obtained Master of Natural Sciences degree upon submission of the thesis „The description of own experiments on the absorptive properties of arable soils and the review of studies completed in this area”. The study was published in 1870 in „Gazeta Rolnicza” journal.

IN THE LABORATORIES OF STRASBOURG, KRAKÓW AND JENA UNIVERSITIES (1869–1874)

1869–1870 – after final M.Sc. exams he spent two semesters in Jena, in the laboratory of Professor Edward Strasburger.

1870 – arrived in Kraków where he attended some lectures at the Jagiellonian University and was appointed Assistant to Professor Bronisław Radziszewski, who had lectures in General Chemistry in the Technological Institute.

1 October 1871 – Godlewski was appointed Assistant to Professor Ignacy Rafał Czerwiakowski who had lectures of Botany at the Jagiellonian University.

1872 – he spent summer half of academic year at the lab of Professor Juliusz Sachs at Würzburg University, at that time the most renowned laboratory in the field of plant physiology.

- 29 July 1893** – he passed doctoral exams before Professor Edward Strasburger in Jena. After Godlewski returned to Kraków, his Ph.D. was recognized at the Jagiellonian University.
- 12 września 1873** – Ministry approved the second doctoral degree ('habilitation') which Godlewski obtained at the Jagiellonian University, Kraków. In the 1873/1874 academic year he had lectures and practicals in plant physiology as Private Docent at the Jagiellonian.

LECTURER IN LVOW AND DUBLANY NEAR LVOW (1874–1891)

- 1874** – in autumn he went to Lvov where he had lectures in botany and zoology at Lvov Polytechnic. After his second doctorate was recognized he had three semesters of lectures in botany (from the summer semester 1876 to the summer semester 1877) also at the Lvov University.
- X 1878 – 1 IV 1890** – he worked in Dublany near Lvov where he was appointed Full Professor in Botany with additional duty to lecture Agrochemistry in the college of Krajowa Wyższa Szkoła Rolnicza.
- 1 January 1884** – the Station of Seed Certification established by Godlewski began its operation within the Dublany college.
- 1884** – ordered by Wydział Krajowy Galicyjski (regional administration) Godlewski went to visit a number of agricultural universities, mainly in Germany.
- 12 November 1887** – the Annual Meeting of the Academy of Sciences and Letters approved the decision of the Section of Mathematics and Natural Sciences of 21 May 1886 on the election of Emil Godlewski as corresponding member of the Academy.
- IV/V 1890** – Godlewski went on scientific tour of foreign agricultural schools and universities, together with Edward Janczewski, a Professor of the Jagiellonian University. The objective of the tour was to familiarize with agricultural education establishments, particularly these within universities, to find the best directions for the planned in the Agricultural Studies to be established at the Jagiellonian.

CO-FOUNDER AND LONG-TERM DIRECTOR OF THE AGRICULTURAL STUDIES
OF THE JAGIELLONIAN UNIVERSITY IN KRAKÓW (1891–1920)

- 1 April 1891** – appointed Chair in Agrochemistry with the duty to lecture in plant physiology in the Agricultural of the Jagiellonian University. The temporary seat was at the Collegium Iuridicum building. Godlewski started his lectures in plant physiology in the summer semester of the 1890/1891 academic year.

- 1892–1908** – he served sixteen years as the Director of Agricultural Studies.
- 1910** – a building of the Agricultural Studies at Żabia St. (now Mickiewicza Ave.). Today the building bears the name of Godlewski Collegium.
- 31 October 1891** – became full member of the Academy of Sciences and Letters, owing to election by the Section on 29 May 1891.
- 1901, 1911 and 1917** – was Deputy Director of the Botanical Garden.
- 6 March 1914** – the act establishing Korneliusz Godlewski Scholarship Foundation was approved. The foundation was to commemorate the late father of E. Godlewski.
- 1915** – arrived in Zakopane for summer vacation and had to stay there longer because of the outbreak of World War I.
- 1 October 1918** – At 71, as required by the Austrian law, he tendered his resignation from the Chair of Agrochemistry at the Agricultural Studies of the Jagiellonian University.
- 1918/1919** – although already a Professor Emeritus, he nevertheless remained active in the Studies.

THE LATE YEARS IN KRAKÓW (1928–1930)

- 1928–1930** – lived in Kraków. The Faculty Board of the Agriculture made him a member for the 1928/1929 academic year.
- 1930** – the Polish Academy of Sciences and Letters published the first volume of the collected papers by E. Godlewski. The initiative was that of the Polish Botanical Society.
- 11 September 1930** – died in Krakow at 83 and was buried in family vault at the Rakowicki Cemetery in Kraków.

PRZYPISY

- ¹ W literaturze przyjęło się dodawać do nazwiska Godlewskiego dopisek „senior” z tego powodu, że jego syn, noszący takie samo imię również zapisał się w nauce polskiej.
- ² Jasiewicz Krzysztof: *Godlewski Gabriel*, w: *Ziemiańscy XX w.*, Warszawa 2000, T. 5, s. 29–30.
- ³ 1959–1960. *Polski Słownik Biograficzny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, T. VIII, s. 176, 182–185.
- ⁴ Uruski Seweryn: *Rodzina, herbarz szlachty polskiej*, Wydawnictwo Córka, Skład u Geb. i Wolf-fa, 1907, T. IV, s. 220–225.
- ⁵ Arch. UJ – D IV 7: list Mściława Godlewskiego do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 29 września 1892.

- ⁶ Massalski Adam: *Szkolnictwo średnie Kielc do roku 1862*, Kielce 1983, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Kochanowskiego. Pracownia Poligraficzna WSP, s. 165–169, 173–176, 182–183.
- ⁷ Arch. UJ – S II 619: oryginał świadectwa ukończenia gimnazjum, Warszawa 3/15 lipca 1864.
- ⁸ Fita Stanisław: *Pokolenie Szkoły Głównej*, Warszawa 1980, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 20–26, 176–180.
- ⁹ Dunin-Wąsowicz Krzysztof: *Warszawa w pamiętnikach powstania styczniowego*, Warszawa 1963, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 373–374 (wspomnienia J. B. de Courtenay).
- ¹⁰ Fita Stanisław: *Pokolenie...* jw., s. 176–190.
- ¹¹ Dunin-Wąsowicz Krzysztof: *Warszawa...* jw., s. 375–376.
- ¹² Kieniewicz Stefan: *Warszawa w powstaniu styczniowym*. Warszawa 1983, PW Wiedza Powszechna, s. 147–151, 197–204.
- ¹³ Dunin-Wąsowicz Krzysztof: *Warszawa...* jw., s. 93 (wspomnienia Ignacego Baranowskiego).
- ¹⁴ Szperl Ludwik: *Materyały do historii Szkoły Głównej Warszawskiej. Rada Wydziału Matematyczno-Fizycznego. Chemicy. Pracownia Chemiczna*, Warszawa 1913, Drukarnia i litografia Jana Cotty, s. 21–23.
- ¹⁵ Szperl Ludwik: *Materyały...* jw., s. 50–53.
- ¹⁶ Godlewski Emil, Dobrski Maksymilian: *Opis własnych doświadczeń nad własnością absorbcyjną ziemi ornej i przegląd prac dotychczas w tym przedmiocie dokonanych*. Nakładem „Gazety Rolniczej”, 1870.
- ¹⁷ Szperl Ludwik: *Materyały...* jw., s. 65.
- ¹⁸ Arch. UJ – D IV 2: dyplom wydany 28 kwietnia/10 maja 1869.
- ¹⁹ Korczewski Michał: *Emil Godlewski (senior) jako człowiek i badacz*, „Nauka Polska”, 1936, T. XXI, s. 99–120.
- ²⁰ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 19 kwietnia 1928.
- ²¹ Hryniewiecki Bolesław: *Prof. Dr. Edward Strasburger (1844–1912). Jego życie i dzieła*, Warszawa 1938, Biblioteka Botaniczna – Wydawnictwo PTB, T 5, Kasa im. J. Mianowskiego, s. 10.
- ²² Arch. UJ – D IV 10: list E. Strasburgera do E. Godlewskiego sen.; Bonn 29 listopada 1910.
- ²³ Zemanek Alicja (red.) *Józef Rostański. Botanik i humanista*, Kraków 2000, Polska Akademia Umiejętności, Komisja Historii Nauki, Monografie. 1. s. 28–29.
- ²⁴ Gierdziejewski K: *Instytut Techniczny w Krakowie i jego przemiany w latach 1834 do 1917*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki”, PAN, 1956, nr 4, s. 243–282.
- ²⁵ Siemion Ignacy Z.: *Bronisław Radziszewski i lwowska szkoła chemii organicznej*, Wrocław 1999, Polskie Towarzystwo Chemiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 54–57, 86–87, 144–146, 198–203.
- ²⁶ Zemanek Alicja: *Historia botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim*. Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1989, Rozprawy habilitacyjne nr 164, s. 26.
- ²⁷ Piekielko-Zemanek Alicja: *Egzotyczny ogród na Wesolej*. Kraków 1986, Wydawnictwo Literackie, s. 78.
- ²⁸ Korczewski Michał: *Emil Godlewski...* jw., s. 99–120.
- ²⁹ Zemanek Alicja: *Historia botaniki...* jw., s. 110.
- ³⁰ Godlewski Emil sen.: *Autobiografia*, „Gazeta Rolnicza”, 1927, R. 67, nr 24/25, s. 745–753.
- ³¹ Korczewski Michał: *Emil Godlewski...* jw.
- ³² Korczewski Michał: *Emil Godlewski...* jw.
- ³³ Arch. UJ – D IV 2: dyplom doktorski; Jena 29 lipca 1872.
- ³⁴ Arch. UJ – WF II 121: teczka habilitacyjna – dokument z dnia 21 lutego 1873.
- ³⁵ Godlewski Emil: *O metodzie oznaczania szybkości przyswajania, za pomocą obliczania pęcherzyków gazowych wydobywających się z rośliny pod wodą*, „Rozpr. Spraw. Posiedz. Wydz. Mat.-Przyr. Akad. Umiejęt.”, 1874, T. 1, s. 210–246.
- ³⁶ Arch. UJ: D IV 31 – odpis świadectwa ślubu E. Godlewskiego z Z. Roszkowską; Warszawa [b.r.]

- ³⁷ *Spis wykładów odbywać się mających w c.k. Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w półroczu zimowym roku szkolnego 1873/74*, Drukarnia c. k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1873.
- ³⁸ *Spis wykładów odbywać się mających w c.k. Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w półroczu letnim roku szkolnego 1874*, Drukarnia c. k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1874.
- ³⁹ Arch. UJ – D IV 7: list Z. Godlewskiej do męża; 19 września [b.r.]
- ⁴⁰ Arch. UJ – D IV 11: list E. Godlewskiego sen. do brata Stefana; Puławy 24 września 1922.
- ⁴¹ Arch. UJ – S II 520: Liber Promotionum; Universitatis Jagellonicae: ab anno 1893.
- ⁴² Smreczyński Stanisław: *Godlewski Emil*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1959–1960, Tom VIII, s.173–174.
- ⁴³ Arch. UJ – S II 520: Liber... j. w.
- ⁴⁴ Kwiatkowski Eugeniusz: *Godlewski Tadeusz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1959–1960, Tom VIII, s.186.
- ⁴⁵ Schroeder Jerzy: *Historia Wydziału Chemicznego*, w: *Politechnika Lwowska*, Wrocław 1993, s.252–253.
- ⁴⁶ Romer Eugeniusz: *Dwudziestopięciolecie Polskiego Towarzystwa Przyrodników imienia Kopernika 1875–1899*, „Kosmos”, 1900, R. XXV, s. 263–365.
- ⁴⁷ Au Juliusz: *Historia Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach*. „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”, 1888, T: 1, s. 1–96.
- ⁴⁸ Godlewski Emil: *Szkoły rolnicze niemieckie. Sprawozdanie z podróży naukowej*, „Niwa”, 1885, Tom XXVIII, z.253, s. 12–25; z.255, s. 205–214; z.256, s. 276–289; z.257, s.366–377; z.258, s. 401–420.
- ⁴⁹ Godlewski Emil: *Szkoły rolnicze...* jw.
- ⁵⁰ Pawlikowski J. G.: *Wyższa Szkoła Rolnicza w Dublanach. Fakta i uwagi*, Kraków 1886, Nakładem Wydawnictwa „Nowej Reformy”, Drukarnia związkowa, s. 5.
- ⁵¹ Sikorski J. S.: *Wyższa Szkoła Rolnicza w Dublanach*. „Niwa”, 1888, R. 17, t. 34, z. 325.
- ⁵² Pawlikowski J. G.: *Wyższa...* jw., s. 9.
- ⁵³ Au Juliusz: *Historia...* jw., s. 82.
- ⁵⁴ Au Juliusz: *Pogląd na stan obecny Krajowych Zakładów Naukowych Rolniczych w Dublanach*, „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”, 1888, T: 1, s. 178–179.
- ⁵⁵ Jentys Stefan: *Wiadomości o szkole. Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach*, 1889, T: 2, s. 3–5.
- ⁵⁶ Au Juliusz: *Historia...* jw., s. 91.
- ⁵⁷ Au Juliusz: *Historia...* jw., (na podstawie programu zajęć w roku szkolnym 1886/87), s. 205–206.
- ⁵⁸ Pawlikowski J. G.: *Wyższa...* jw., s. 6.
- ⁵⁹ Pawlikowski J. G.: *Wyższa...* jw., s. 17.
- ⁶⁰ Arch. UJ – D IV 9: list Kazimierza Olearskiego do Emila Godlewskiego sen.; Zborczyce 26 czerwca (prawdopodobnie 1887 r.)
- ⁶¹ Sikorski J. S.: *Wyższa...* jw.
- ⁶² Pawlikowski J. G.: *Wyższa...* jw., s. 9–10.
- ⁶³ Arch. UJ – D IV 10: list M. Raciborskiego do E. Godlewskiego sen.; Dublany 30 września 1900.
- ⁶⁴ Arch. UJ – D IV 10: list M. Raciborskiego do E. Godlewskiego sen.; Dublany 30 września 1900.
- ⁶⁵ Godlewski Emil sen. 1888. *Stacya kontroli nasion w Dublanach*. „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”. T: 1. s. 255–273.
- ⁶⁶ Godlewski Emil sen.: *Szkoły rolnicze...* jw.
- ⁶⁷ Godlewski Emil sen.: *Stacya...* jw.
- ⁶⁸ Brzozowski Marian: *Wydział Rolniczo-Lasowy*, w: *Politechnika Lwowska*. Wrocław 1993, s. 421.

- ⁶⁹ Fierich Jerzy jun.: *I Studium rolnicze (1890–1923)*. Wydział Rolniczy UJ. Kraków 1934, Nakładem Wydziału Rolniczego UJ, s. 9–10.
- ⁷⁰ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego; Kraków 2 kwietnia 1889.
- ⁷¹ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego; Kraków 7 kwietnia 1889.
- ⁷² Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 10–11.
- ⁷³ Arch. UJ – WF II 181: dokument Wydziału Filozoficznego UJ do Senatu Akademickiego; 3 grudnia 1889.
- ⁷⁴ Arch. UJ – WF II 181: dokument Senatu Akademickiego do Wydziału Filozoficznego UJ; 15 grudnia 1889.
- ⁷⁵ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego; Kraków 12 grudnia 1889.
- ⁷⁶ Jentys Stefan: *Wiadomości o szkole*, „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”, 1891, T: 3, s. 35–36.
- ⁷⁷ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 12–14.
- ⁷⁸ Arch. UJ – WF II 181: dokument z dnia 3 czerwca 1890.
- ⁷⁹ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego; Kraków 2 czerwca 1890.
- ⁸⁰ Arch. UJ – SR 22: nominacja; Lwów 23 lutego 1891.
- ⁸¹ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 15.
- ⁸² Pawlik Stefan: „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”, 1894, T: 4, s. 19–23.
- ⁸³ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego sen.; Kraków 25 stycznia 1891.
- ⁸⁴ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 92.
- ⁸⁵ Zemanek Alicja: *Historia...* jw., s. 32.
- ⁸⁶ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego sen.; Kraków 12 stycznia 1890.
- ⁸⁷ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego sen.; Kraków 21 września 1890.
- ⁸⁸ Arch. UJ – D IV 8: list E. Janczewskiego do E. Godlewskiego sen.; Kraków 12 stycznia 1890.
- ⁸⁹ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 29–34.
- ⁹⁰ Godlewski Emil sen.: *Autobiografia...* jw., s. 745–753.
- ⁹¹ Arch. UJ – SR 6: dokument Wydziału Filozoficznego do Ministerstwa; 16 maja 1892.; nominacja Godlewskiego przez Ministra na dyrektora na lata 1892/93 – 1894/95, Lwów 28 sierpnia 1892.
- ⁹² Arch. UJ – SR 6: dokument z dnia 31 sierpnia 1908, Lwów.
- ⁹³ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 21.
- ⁹⁴ Arch. UJ – SR 22: pismo Godlewskiego do Wydziału Filozoficznego; Kraków 21 lipca 1891.
- ⁹⁵ Arch. UJ – SR 22: dokumenty dotyczące katedry chemii rolnej.
- ⁹⁶ Jurkowska Halina: *Historia Katedry Chemii Rolnej Akademii Rolniczej w Krakowie (1890–2000)*, „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych”, 2000, z. 472, s. 21–52.
- ⁹⁷ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 181–182.
- ⁹⁸ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 61–63.
- ⁹⁹ Jurkowska Halina: *Historia Katedry...* jw.
- ¹⁰⁰ Arch. UJ – SR 22: minowanie S. Jentysa uchwałą z dnia 22 listopada 1892.
- ¹⁰¹ Arch. UJ – SR 22: pismo do Namiestnictwa; Kraków 24 listopada 1892.
- ¹⁰² Jentys Stefan: *Internat w Dublanach*, „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”, 1891, T: 3, s. 107–171.
- ¹⁰³ Brzozowski Stanisław: *Dzieje „Roczników Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach”*, w: Śliwińska E.: *Bibliografia zawartości czasopisma „Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach” 1888–1894*, Kraków 1960, Instytut Zootechniki, Dział Dokumentacji Naukowej, „Materiały do Bibliografii Piśmiennictwa Rolniczego w Polsce”, z. 14, s. 7–10.
- ¹⁰⁴ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 35–37.
- ¹⁰⁵ Jurkowska Halina, Komornicki T., Lityński T.: *Dzieje studiów rolniczych (1890–1962)*, Kraków 1965, PWN. Drukarnia Narodowa w Krakowie, s. 21–22.

- ¹⁰⁶ Surzycki Stefan: *Rozwój wiedzy rolniczej w Polsce*. Kraków 1928, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 265–267.
- ¹⁰⁷ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 58–59.
- ¹⁰⁸ Köhler Piotr. *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności (1815–1952)*, Kraków 2002, „Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności”: tom II, Polska Akademia Umiejętności, s. 34.
- ¹⁰⁹ Köhler Piotr: *Botanika w Towarzystwie...* jw., s. 53.
- ¹¹⁰ Köhler Piotr: *Botanika w Towarzystwie...* jw., s. 55.
- ¹¹¹ Lutosławski Jan: *Program badań rolniczo-fizjograficznych*, Kraków 1949, „Prace Rolniczo-Leśne PAU”, Nakładem PAU, nr 43, s. 4.
- ¹¹² Zemanek Alicja: *Józef Rostafiński...* jw., s. 82–83.; Zemanek Alicja: *Historia...* jw., s. 26.
- ¹¹³ Piekiełko Alicja: *Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kraków 1983, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 29.
- ¹¹⁴ Arch. UJ – D IV 10: listy do E. Godlewskiego sen.; Lwów 27 lutego 1910 i Lwów 8 kwietnia 1910.
- ¹¹⁵ Vorbrodzt Władysław: *Ś. P. Emil Godlewski. Wspomnienie pośmiertne i spis prac*. „Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych”, 1930, T. XXIV, s. 1–44.
- ¹¹⁶ Arch. UJ – WF II 181: Protokół z posiedzenia Komisji Wydziału Filozoficznego UJ z 11 czerwca 1908.
- ¹¹⁷ Arch. UJ – D IV 1: akt fundacji stypendyjnej im. Korneliusza Godlewskiego
- ¹¹⁸ Arch. UJ – D IV 1: dokument zatwierdzający akt fundacyjny; Lwów 6 marca 1914.
- ¹¹⁹ Arch. UJ – WF II 102: prośby o stypendium oraz dokumenty przyznania tegoż stypendium
- ¹²⁰ Perkowska Urszula: *Uniwersytet Jagielloński w latach I wojny światowej*, Kraków 1990, Universitas, s. 21, 91.
- ¹²¹ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 77–78.
- ¹²² Perkowska Urszula: *Uniwersytet...* jw., s. 26–27.
- ¹²³ Arch. UJ – SR 22: pismo wystosowanego przez Dziekana Wydziału Filozoficznego z dnia 9 sierpnia 1917.
- ¹²⁴ Vorbrodzt Władysław: *Ś. P. Emil...* jw., s. 1–44.
- ¹²⁵ Hübner Piotr, Piskurewicz Jan, Zasztowt Leszek: *Kasa im. Mianowskiego fundacja popierania nauki 1881–1991*, Warszawa 1992, Nakładem Kasy im. J. Mianowskiego, s. 7–8, 20.
- ¹²⁶ Arch. UJ – D IV 9: list S. Michalskiego do E. Godlewskiego; 14 grudnia 1917.
- ¹²⁷ Arch. UJ – D IV 9: list S. Michalskiego do E. Godlewskiego; 13 lipca 1917.
- ¹²⁸ Arch. UJ – D IV 9: list S. Michalskiego do E. Godlewskiego; Warszawa 24 września 1917.
- ¹²⁹ Arch. UJ – D IV 8: list Michała Korczewskiego-Zająca do E. Godlewskiego; Kraków 24 marca 1921.
- ¹³⁰ Arch. UJ – D IV 8: list Michała Korczewskiego-Zająca do E. Godlewskiego; Kraków 14 stycznia 1922.
- ¹³¹ Godlewski Emil sen: *Autobiografia...* jw., s. 745–753.
- ¹³² Arch. UJ – SR 22: pismo od Dyrektora Studium Rolniczego UJ do Wydziału Filozoficznego; Kraków 12 marca 1917.
- ¹³³ Arch. UJ – SR 22: pismo do Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego w Warszawie, 1919.
- ¹³⁴ Arch. UJ – SR 22: pismo E. Godlewskiego sen. do Namiestnictwa; Kraków 16 lipca 1918.
- ¹³⁵ Arch. UJ – SR 22: pismo do Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego w Warszawie, 1919.
- ¹³⁶ Arch. UJ – SR 22: pismo od Wydziału Filozoficznego UJ do Ministerstwa; Kraków 21 sierpnia 1919.
- ¹³⁷ Arch. UJ – DIV 10: list Zygmunta Wójcickiego do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 4 października 1917.
- ¹³⁸ Arch. UJ – D IV 10: list J. M. Pomorskiego – Dyrektora Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego; Warszawa 22 października 1917.

- ¹³⁹ Arch. UJ – D IV 7: list Białaszewicza do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 31 maja 1919.
- ¹⁴⁰ Arch. UJ – D IV 8: list Jana Kochanowskiego do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 28 sierpnia 1919.
- ¹⁴¹ Fierich Jerzy jun.: *I Studium...* jw., s. 94–96.
- ¹⁴² Strzemski Michał, Bort Zdzisław: *Instytut Puławski w latach międzywojennych (1917–1939)*, Puławy 1982, Instytut Uprawy i Nawożenia w Puławach, Centralna Biblioteka Rolnicza w Warszawie, Oddział w Puławach, s. 5–75.
- ¹⁴³ Arch. UJ – D IV 7: list Białaszewicza do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 3 października 1919.
- ¹⁴⁴ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Kraków 24 lutego 1920.
- ¹⁴⁵ Godlewski Emil sen.: *Autobiografia...* jw., s. 745–753.
- ¹⁴⁶ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Kraków 5 marca 1920.
- ¹⁴⁷ Arch. UJ – D IV 10: list Janiny Szaferowej; Kraków 17 października 1920.
- ¹⁴⁸ Godlewski Emil sen.: *Autobiografia...* jw., s. 745–753.
- ¹⁴⁹ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 28 maja 1920.
- ¹⁵⁰ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 24 kwietnia 1923.
- ¹⁵¹ Kseniak Mieczysław: *Rezydencja księżąt Czartoryskich w Puławach*, Lublin 1998, idea MEDIA, s. 17–19.
- ¹⁵² Goliński Stanisław: *Puławy. Park – jego dzieje oblicze i świat roślin*, (opracowano w 1924 r., a uzupełniono do roku 1932), Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach, Puławy 1988, s. 63.
- ¹⁵³ Davies Norman: *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920*, Kraków 1997, Wydawnictwo Znak, s. 15–19, 22–27, 32–37, 43–57, 81–106, 120–124, 141–149, 187–189, 229–241.
- ¹⁵⁴ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 21 sierpnia 1920.
- ¹⁵⁵ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 21 sierpnia 1920.
- ¹⁵⁶ Strzemski Michał, Bort Zdzisław: *Instytut Puławski...* jw., s. 145–146
- ¹⁵⁷ Arch. UJ – D IV 5: protokół posiedzenia kuratorium PINGW; Puławy 28 czerwca 1920.
- ¹⁵⁸ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 21 sierpnia 1920.
- ¹⁵⁹ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 14 lutego 1922.
- ¹⁶⁰ Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 26 listopada 1923.
- ¹⁶¹ Arch. UJ – D IV 5: list E. Godlewskiego sen. do Rady Naukowej Instytutu Naukowego w Puławach, [b.d.]
- ¹⁶² Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna Emila; Puławy 14 stycznia 1928.
- ¹⁶³ Arch. UJ – D IV 8: list Michała Korczewskiego do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 1 marca 1928 r.
- ¹⁶⁴ Arch. UJ – D IV 5: pismo Dyrekcji Instytutu w Puławach do E. Godlewskiego sen.; Puławy 20 października 1928.
- ¹⁶⁵ Arch. UJ – D IV 9, D IV 7 i D IV 70: korespondencja E. Godlewskiego sen. ze Stanisławem Michalskim i Emilem Godlewskim jun.
- ¹⁶⁶ Arch. UJ – D IV 7: list E. Godlewskiego jun. do ojca; Kraków 8 marca 1924.
- ¹⁶⁷ Arch. UJ – D IV 8: list Michała Korczewskiego do E. Godlewskiego sen.; Warszawa 1 marca 1928.
- ¹⁶⁸ Arch. UJ – D IV 5: pismo od Senatu Akademickiego do E. Godlewskiego sen.; Kraków 24 maja 1928.
- ¹⁶⁹ Arch. UJ – D IV 5: pismo od dziekana Wydziału Rolniczego UJ; Kraków 9 października 1928.
- ¹⁷⁰ Arch. UJ – S II 619: pismo Senatu Akademickiego do pracowników UJ.
- ¹⁷¹ Arch. UJ – D IV 1: program Akademii ku czci E. Godlewskiego sen.
- ¹⁷² Arch. UJ – D IV 70: list E. Godlewskiego sen. do syna; Puławy 7 stycznia 1922.
- ¹⁷³ Arch. UJ – D IV 2: oryginał dyplomu.
- ¹⁷⁴ Arch. UJ – S II 619: pismo z Ministerstwa informujące o nadaniu uczonemu tytułu honorowego profesora fizjologii roślin przez Prezydenta Rzeczypospolitej decyzją z dnia 16 lutego 1924 r.
- ¹⁷⁵ Arch. UJ – D IV 2: oryginały dyplomów.

- ¹⁷⁶ Arch. UJ – D IV 2: oryginał dyplomu.
- ¹⁷⁷ *Nadanie honorowego doktoratu rolnictwa prof. dr. Emilowi Godlewskiemu*, „Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych”, 1927, Vol. 18.
- ¹⁷⁸ Arch. UJ – D IV 2: oryginał dyplomu.
- ¹⁷⁹ Arch. UJ – D IV 4: oryginał dyplomu.
- ¹⁸⁰ Treiderowa Anna: *Kolekcja obrazów, rysunków i rzeźb Polskiej Akademii Umiejętności*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie”, 1972, R. XVIII, s. 75 (Inw. Bibl. PAN 7m-15).
- ¹⁸¹ Köhler Piotr: *Botanika w Towarzystwie... jw.*, s. 213.
- ¹⁸² Arch. UJ – D IV 70: korespondencja E. Godlewskiego jun.
- ¹⁸³ Surzycki Stefan: *Au Juliusz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1935, Tom I, s. 176–177.
- ¹⁸⁴ Surzycki Stefan: *Bereza Witold*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1935, Tom I, s. 450.
- ¹⁸⁵ Libik Andrzej: *Brzeziński Józef Piotr*, w: *Złota Księga Akademii Rolniczej*, red. Zbigniew Stański, Kraków 2000, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Rolnicza im. H. Kołłątaja w Krakowie, s. 69–75.
- ¹⁸⁶ Kosiek Zdzisław: *Janczewski Edward*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964, Tom X, s. 495–497.
- ¹⁸⁷ Górski Franciszek: *Jentys Stefan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1964–1965, Tom. XI, s. 173–175.
- ¹⁸⁸ Opałek Kazimierz: *Kasperek Franciszek*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966–1967, Tom. XII, s. 176–178.
- ¹⁸⁹ Kosiek Zdzisław: *Klecki Walerian*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966–1967, Tom. XII, s. 550–551.
- ¹⁹⁰ Gieysztor Aleksander: *Kochanowski Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1967–1968, Tom. XIV, s. 190–192.
- ¹⁹¹ Kosiek Zdzisław: *Korczewski Zając Michał*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968–1969, Tom. XIV, s. 44–45.
- ¹⁹² Stanisław Brzozowski: *Krupa Józef*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970, Tom. XV, s. 404–405.
- ¹⁹³ Mącznik Helena, Mącznik Jan: *Puławski Słownik Biograficzny*, Puławy 2000, Towarzystwo Przyjaciół Puław, T. 2, s. 29.
- ¹⁹⁴ Kosiek Zdzisław: *Lubomęski Władysław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1972, Tom. XVII, s. 623–624.
- ¹⁹⁵ Keller-Samecka M., Hulewicz J.: *Marchlewski Leon*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974, Tom. XIX, s. 542–545.
- ¹⁹⁶ Hulewicz Jan: *Michalski Stanisław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975, Tom. XX, s. 597–602.
- ¹⁹⁷ Kosiek Zdzisław: *Niklewski Bronisław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1978, Tom. XXIII, s. 118–120.

- ¹⁹⁸ Kosiek Zdzisław: *Prażmowski Adam*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984–1985. Tom. XXVIII, s. 44–45.
- ¹⁹⁹ Kosiek Zdzisław: *Raciborski Marian*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1986, Tom. XXIX, s. 598–601.
- ²⁰⁰ Brzozowski S. M., Ramotowska F.: *Radziszewski Leonard Bronisław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Polska Akademia Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, Tom. XXX, s. 114–118.
- ²⁰¹ Strutyńska Maria: *Rogoyski Kazimierz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988–1989, Tom. XXXI, s. 458–460.
- ²⁰² Kosiek Zdzisław: *Rostański Józef*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, Tom. XXXII, s. 147–151.
- ²⁰³ Kosiek Zdzisław: *Rothert Władysław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, PAN Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, Tom. XXXII, s. 300–303.
- ²⁰⁴ Sachs Juliusz, *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, 1996, Wydawnictwo Naukowe PWN, T. 5, s. 687.
- ²⁰⁵ Podbielkowski Zbigniew: *Strasburger Edward*, w: *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, PAN, s. 508–509.
- ²⁰⁶ Moskal Stanisław: *Surzycki Stefan*, w: *Złota Księga Akademii Rolniczej*, red. Zbigniew Staliński, Kraków 2000, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Rolnicza im. H. Kołłątaja w Krakowie, s. 83–90.
- ²⁰⁷ Jurkowska Halina: *Vorbrodzt Władysław*, w: *Złota Księga Akademii Rolniczej*, red. Zbigniew Staliński, Kraków 2000, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Rolnicza im. H. Kołłątaja w Krakowie, s. 143–147.
- ²⁰⁸ Mącznik Helena: *Pracownicy Instytutu Puławskiego w latach międzywojennych (1917–1939)*, Puławy 1983, Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach. Centralna Biblioteka Rolnicza, Oddział w Puławach, s. 177.

The life of Emil Godlewski Snr. (1847-1930) – a pioneer of Polish plant physiology

SUMMARY

Emil Godlewski Snr. (1847-1930) was an outstanding scientist who contributed enormously to the development of Polish plant physiology and of agriculture based on scientific foundations. His publications earned him international recognition. Many of these works are considered to be 'classic' because they pertained to basic issues which constitute foundations of modern knowledge in the field. He dealt with such issues of plant physiology and agrochemistry as: photosynthesis, respiration, growth, etiolation, metabolic transformations of protein, water transport, nitrification and mineral nutrition. His activities in the area of popularization of scientific advances have contributed also to increased awareness among people involved in farming.

E. Godlewski was a co-founder of the Agricultural Studies established at the Jagiellonian University, Kraków. As the first and long-serving Director of Studies, he had enormous impact on the organization and direction of its development. Emil Godlewski established his 'school' of sci-

entific followers, many of whom later earned recognition for their own achievements. He was always available to his students and ready to share his knowledge and experience with them.

Emil Godlewski was a member of numerous academies of science and learned associations in Poland and abroad. He received *honoris causa* doctoral degrees from the University of Warsaw (1921), Jagiellonian University (1927), University of Lwów (1927) and University of Wilno (1929).